

Rapport

Agressie, bedreiging en intimidatie bij advocaten

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2022/definitief

Datum

augustus 2022

Opdrachtgever

Nederlandse orde van advocaten

Auteurs

Charlotte van Miltenburg
Gwendolyn van Straaten
Jaap Bouwmeester

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Samenvatting

Doelstelling van het onderzoek

Dit onderzoek is uitgevoerd om inzicht te krijgen in de mate waarin advocaten bij de uitoefening van hun beroep geconfronteerd worden met uiteenlopende vormen van druk, dreiging, intimidatie en overig agressief gedrag. Daarnaast geeft het onderzoek een beeld over de bekendheid van bestaande maatregelen en voorzieningen bij de doelgroep en de mate waarin advocaten ondersteuning ondervinden bij het zorgdragen voor hun eigen veiligheid.

Uitvoering van het onderzoek

De doelgroep van dit onderzoek bestaat uit advocaten, werkzaam in Nederland. Het gaat om advocaten in alle rechtsgebieden. Het onderzoek is als volgt uitgevoerd: in mei 2022 zijn alle circa 18.000 advocaten in Nederland door de Nederlandse orde van advocaten via een online nieuwsbrief benaderd om deel te nemen aan een enquête. Er hebben 1.099 advocaten gereageerd. Vervolgens is een weging toegepast op leeftijd, geslacht, kantoor grootte en arrondissement. Hierdoor is de groep advocaten die heeft meegedaan aan het onderzoek, op die kenmerken representatief voor alle advocaten in Nederland.

Belangrijkste uitkomsten van het onderzoek

Helft advocaten maakte afgelopen jaar agressie mee

De helft van de advocaten (50%) maakte in de afgelopen twaalf maanden ten minste één vorm van agressie mee. Vier op de tien (40%) maakten zelfs meerdere incidenten mee. De meest voorkomende vorm van agressie was verbale agressie (41%). Daarna volgden intimidatie (34%), bedreiging (18%) en fysieke agressie (4%).

Rechtsgebied en kantoor grootte grootste invloed op kans incident

De uitkomsten van dit onderzoek tonen aan dat agressie in alle rechtsgebieden, arrondissementen, kantoren en functietypen (partners, advocaten, advocaat-stagiairs) voorkomt, maar dat vooral het rechtsgebied en de grootte van het kantoor een rol spelen in de kans op het meemaken van een incident. De kans om een incident mee te maken is het grootst voor advocaten die werken in het insolventierecht, strafrecht, letselschaderecht en personen- en familierecht. Advocaten werkzaam bij kantoren met minder dan negen advocaten hebben het afgelopen jaar vaker een incident van agressie meegemaakt dan advocaten werkzaam bij kantoren met meer dan negen advocaten.

Een derde van de incidenten wordt door advocaten als ernstig ervaren

Van de advocaten die een incident hebben meegemaakt, ervoer ruim een derde (37%) dit incident als ernstig. Vooral advocaten die te maken hebben gehad met bedreiging beoordeelden het incident als ernstig (63%).

Bron agressie vaak eigen cliënt

In de helft van de gevallen (50%) komt de agressie van de (voormalige of huidige) cliënt van de advocaat. Dit is met name in de vorm van verbale agressie. In een derde (33%) van de incidenten komt de agressie vanuit de wederpartij, vooral in de vorm van bedreiging.

Klein deel advocaten doet aangifte van incident

Het grootste deel van de advocaten die een incident hebben meegemaakt, heeft dit ook besproken (86%). Advocaten bespreken dit voornamelijk met collega's/kantoorgenoten (74%). Driekwart van de advocaten (76%) is tevreden over de manier waarop ze het incident hebben kunnen bespreken.

Van vijf procent van de incidenten wordt aangifte gedaan, door de betrokkene zelf of door de organisatie. Meer dan een derde (37%) is ontevreden over de manier waarop ze door de politie zijn behandeld. De belangrijkste reden voor advocaten om het incident niet te bespreken dan wel geen aangifte te doen is dat ze het incident hier niet ernstig genoeg voor vinden, gevolgd door het idee dat dergelijke incidenten bij de functie horen.

Zeven op de tien advocaten ondervinden negatieve gevolgen na incident

Zeven op de tien advocaten (68%) die een incident hebben meegemaakt, ervaren hier ook nadelige gevolgen van. Vooral advocaten die een vorm van bedreiging hebben meegemaakt ervaren negatieve gevolgen (83%). Het meest genoemde nadelige gevolg is een afname van het werkplezier (49%). Ook overweegt een op de vijf advocaten (21%) te stoppen met het uitoefenen van hun beroep door het meemaken van een incident of incidenten.

Een derde van de advocaten die behoefte had aan nazorg is niet tevreden hierover

Van de advocaten die behoefte hadden aan nazorg na een incident, is ruim de helft (57%) tevreden over deze nazorg. Drie op de tien (30%) hebben de ervaring dat hier juist niet of nauwelijks op is gereageerd. Over het algemeen vindt ruim de helft (54%) van alle advocaten dat het kantoor adequaat reageert op incidenten, een kleiner deel (36%) vindt dat de nazorg goed geregeld is.

Kwart advocaten onvoldoende voorgelicht door kantoor

Advocaten kunnen op verschillende manieren ondersteuning krijgen om weerbaarder te worden tegen agressie. Op dit moment vindt een kwart (23%) van de advocaten dat zij bij hun kantoor onvoldoende voorlichting en training hebben gehad over omgang met agressie, bedreiging en intimidatie. Een groter deel (39%) is het oneens met deze stelling. Een op de tien advocaten (9%) vindt dat zij door de NOVA voldoende weerbaar zijn gemaakt tegen agressie. Met deze stelling is de helft (49%) het oneens.

Behoeft aan informatie over noodknop

De NOVA biedt op dit moment verschillende voorzieningen voor advocaten aan om weerbaarder te worden. Advocaten zijn op dit moment vooral bekend met de weerbaarheidstraining (47%). Met de veiligheidsscan en het noodnummer zijn meer dan drie op de tien bekend (resp. 35% en 31%). Het deel van de advocaten dat ook daadwerkelijk gebruik maakt van deze voorzieningen ligt een stuk lager. De noodknop, een voorziening die eind 2021 is geïntroduceerd, is het minst bekend bij advocaten (17%). De behoefte om meer te weten te komen over de noodknop (41%) ligt wel het hoogst in vergelijking met de andere voorzieningen.

Advocatenkantoren nemen ook zelf maatregelen om hun veiligheid te vergroten. De meest voorkomende manieren waarop dit is gedaan, zijn door: (1) het nemen van fysieke maatregelen, (2) controle aan de deur en werken op afspraak, (3) maatregelen te nemen gericht op risicovolle cliënten, (4) het vergroten van hun weerbaarheid en (5) het laten doen van een veiligheidsscan.

Het risico op agressie vooral van invloed op uitoefenen beroep

Het risico om in aanraking te komen met agressie heeft voor vier op de tien advocaten (39%) invloed op de manier waarop zij hun beroep uitoefenen. Voor een kwart heeft het risico op agressie invloed op hun persoonlijke leven (26%). Advocaten werkzaam bij een kantoor van 17 advocaten of meer geven het minst vaak aan dat het risico op agressie hun werk of privéleven beïnvloedt (47%). Voor advocaten die een eenmanszaak hebben is het risico om een incident mee te maken meer van invloed op de manier waarop ze hun beroep uitoefenen (13% in vergelijking tot 4% bij advocatenkantoren van 17 advocaten of meer).

Inhoudsopgave

	Samenvatting	3
1	Inleiding	7
2	In welke mate hebben advocaten te maken met agressie?	11
3	Uitingsvorm en ernst van incidenten	16
4	Bespreken, aangifte en gevolgen	24
5	Nazorg, reactie en optreden organisatie	29
6	Invloed van risico op agressie en geweld	39

1 Inleiding

Aanleiding

Diverse incidenten maken duidelijk dat advocaten bij de uitoefening van hun beroep grote risico's kunnen lopen. Samen met het ministerie van Justitie en Veiligheid werkt de Nederlandse orde van advocaten (NOvA) aan het vergroten van de veiligheid en weerbaarheid van de advocatuur en aan het vergroten van de bewustwording ten aanzien van mogelijke risico's.

Bij de NOvA is een kwartiermaker aangesteld om hier concrete invulling aan te geven. Inmiddels zijn er al tal van maatregelen genomen en initiatieven gestart. Zo is in oktober 2019 het Contactpunt Beroepsgroepen ingesteld voor advocaten die dreiging ondervinden. Verder is er de telefonische hulplijn LawCare en er is in 2021 gestart met het aanbieden van veiligheidsscans en weerbaarheidstrainingen voor advocaten. Eind 2021 is ook de Taskforce bescherming tegen Ondernijning opgericht. Om goed inzicht te krijgen in de aard en omvang van druk en dreiging die advocaten ervaren heeft de NOvA dit onderliggende onderzoek laten uitvoeren.

Doelstelling

Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in de mate waarin advocaten bij de uitoefening van hun beroep geconfronteerd worden met uiteenlopende vormen van druk, dreiging, intimidatie en overig agressief gedrag. In het verlengde daarvan geeft het onderzoek een beeld over de bekendheid van bestaande maatregelen en voorzieningen bij de doelgroep en de mate waarin advocaten ondersteuning ondervinden bij het zorgdragen voor hun eigen veiligheid.

Op basis van de verkregen inzichten wil de NOvA de bewustwording ten aanzien van het onderwerp vergroten en het gesprek aangaan met advocaten die belangstelling hebben om op deelonderwerpen door te praten over de problematiek en oplossingen. Verder zijn de onderzoeksresultaten door de NOvA te gebruiken om haar eigen positionering rond dit onderwerp te kunnen bepalen.

Doelgroep

De onderzoekspopulatie bestaat uit advocaten, werkzaam in Nederland. Het gaat om advocaten in alle 36 rechtsgebieden.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek beantwoorden we de volgende onderzoeksvragen:

- 1 In welke mate krijgen advocaten bij hun beroepsuitoefening te maken met bedreigingen, intimidatie en andere vormen van oneigenlijke druk en agressief gedrag?
- 2 Wat is de context en de aanleiding van de bedreigingen?
- 3 Wat is er bekend over de daders, hun achtergrond en motieven?
- 4 Wat is de impact van de bedreigingen?
- 5 Hoe ervaren advocaten de bestaande ondersteuning en maatregelen ter bescherming?
- 6 Welke ideeën en suggesties voor (verbetering van) hulp, ondersteuning en bescherming leven er onder advocaten?

Uitvoering van het onderzoek

Vragenlijst

In samenspraak met de NOvA hebben we een vragenlijst ontwikkeld. Deze vragenlijst is zo veel als mogelijk afgestemd op de vragenlijst die I&O Research hanteert voor de Monitor Integriteit en Veiligheid, die het eerste kwartaal van 2022 voor het laatst is uitgevoerd¹. Door een gelijke vraagstelling te hanteren, kunnen de uitkomsten van verschillende beroepsgroepen met elkaar vergeleken worden. Vergelijkbaarheid komt overigens niet alleen door vraagstelling, zie hiervoor de kop '[vergelijkbaarheid met andere onderzoeken](#)' (p. 10).

De advocaten die meededen hebben vragen beantwoord over hun ervaringen met incidenten van agressie en geweld bij het uitoefenen van hun beroep. Verder konden zij hun mening geven over het beleid van de organisatie waarvan ze deel uitmaken en de wijze waarop de organisatie is omgegaan met eventuele incidenten en nazorg. Als laatste vroegen we advocaten ook naar hun behoeften en ideeën als het gaat om het vergroten van de veiligheid.

Uitvoering dataverzameling

Uitnodiging en rappel

De Nederlandse orde van advocaten beschikt over een bestand waarin de contactgegevens van alle circa 18.000 advocaten zijn opgenomen. Regelmatig wordt via de NOvA een nieuwsbrief verstuurd naar dit bestand, het zogenaamde ordebericht. De vraag voor deelname aan dit onderzoek geschiedde via een 'ordebericht special': een extra nieuwsbrief waarin specifiek aandacht werd gevraagd voor deelname aan dit onderzoek. Op deze manier is het belang van dit onderzoek benadrukt en zijn alle advocaten gestimuleerd om mee te doen. In de uitnodiging is ook nadrukkelijk aangegeven dat de enquête bedoeld was voor *alle* advocaten en dus niet uitsluitend voor degenen die te maken hebben met agressie of geweld.

De uitnodigingen voor de enquête zijn verstuurd op 9 mei 2022. Na één week heeft de NOvA een rappel verstuurd. In dit bericht werd nogmaals benadrukt dat alle advocaten mee kunnen doen aan dit onderzoek. Op 30 mei sloten we de dataverzameling af.

Respons

In totaal hebben 1.099 advocaten de vragenlijst ingevuld. Dat komt neer op een respons van zes procent. Deze respons is lager dan onderzoeken naar agressie en geweld onder politieke ambtsdragers en overheidsmedewerkers, maar komt overeen met andere onderzoeken die de NOvA onder advocaten laat uitvoeren. De gerealiseerde respons is eveneens vergelijkbaar met andere onderzoeken die via een extern (leden)bestand worden uitgezet, zoals bij een onderzoek naar agressie tegen journalisten², waar de respons op acht procent lag.

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/06/01/rapport-monitor-integriteit-en-veiligheid-2022>

² <https://www.ioeresearch.nl/actueel/agressie-en-bedreiging-richting-journalisten-neemt-toe/>

Representativiteit en weging

Ondanks het responspercentage van zes procent, is een aantal van meer dan duizend statistisch gezien groot genoeg om betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Bovendien zijn er met dit aantal uitsplitsingen mogelijk naar bijvoorbeeld regio, kantoor grootte en rechtsgebied.

Behalve de omvang van de respons is het uiteraard ook van belang dat de respons een representatieve afspiegeling is van de totale populatie van advocaten.

Om dit te beoordelen is gekeken naar de samenstelling van de respons naar kantoor grootte, arrondissement, rechtsgebied, functie en de persoonskenmerken leeftijd en geslacht. Hierin zijn enkele lichte afwijkingen te zien tussen de gerealiseerde respons en de samenstelling van de populatie. Om deze verschillen te corrigeren en uitspraken te kunnen doen over de totale groep advocaten in Nederland, is een weging toegepast op leeftijd, geslacht, kantoor grootte en arrondissement ([zie bijlage A](#)). Hiermee is de respons op die kenmerken representatief voor alle advocaten in Nederland.

Het is uiteraard wel denkbaar dat advocaten die te maken hebben gehad met agressie en geweld, eerder geneigd zijn de vragenlijst over dit onderwerp in te vullen. Dit zou 'selectiviteit' in de respons tot gevolg kunnen hebben en daarmee leiden tot een overschatting van de problematiek. Dit is een punt van aandacht bij alle onderzoeken naar slachtofferschap. Zolang de respons niet 100 procent is, is selectiviteit nooit volledig uit te sluiten. Om de kans hierop zo klein mogelijk te maken, hebben we in de uitnodigingen voor het onderzoek benadrukt dat deelname van alle advocaten van groot belang is, ook wanneer men niet te maken heeft gehad met agressie en/of geweld. Verder is in de communicatie rond het onderzoek benadrukt dat de gegeven antwoorden uiterst zorgvuldig behandeld worden en dat deze anoniem worden verwerkt (zie hieronder). Al met al zijn alle maatregelen om een zo betrouwbaar mogelijk beeld te schetsen over het voorkomen van agressie en geweld onder advocaten genomen. We zien dan ook in de samenstelling van de respons een evenredige vertegenwoordiging van de groepen advocaten (bijv. specifieke rechtsgebieden) die bovengemiddeld risico lopen. Er zijn derhalve geen aanwijzingen dat er van grote selectiviteit sprake is.

Anonimiteit

Deelname aan de enquête was anoniem. Dat betekende in de praktijk dat I&O Research geen inzicht had in persoonsgegevens, e-mailadressen, kantoor namen of telefoonnummers etc. Daarnaast zorgden we ervoor dat de ingevulde enquêtes geen informatie bevatten die - in combinatie met elkaar - kan leiden tot identificatie van de invuller. Daarom zijn de vragen naar achtergrondkenmerken, zoals leeftijd en omvang van kantoor vooraf ingedeeld in categorieën zodat het traceren op basis van de combinatie van die kenmerken niet mogelijk is. Ook werd bij open vragen benadrukt geen persoonsgegevens te noemen. Bij opschoning van het databestand is gecontroleerd of deze persoons- of andere herleidbare gegevens inderdaad niet aanwezig waren. Wanneer dit wel het geval was, zijn deze verwijderd. Anonimiteit was ook vanuit de NOvA gewaarborgd. Zij hadden geen inzicht in welke advocaten de enquête invulden.

De NOvA heeft via de vragenlijst ook een oproep gedaan voor deelname aan vervolgonderzoeken (naar het gebruik van PGP telefoons, betalingen en de kroongetuigenregeling). De advocaten die hieraan wilden meewerken, konden hun naam, e-mailadres en telefoonnummer invullen onder begeleiding van de volgende tekst: *“U geeft hiermee I&O Research toestemming om alleen uw naam en e-mailadres via een beveiligde server mede met de NOvA te delen. I&O Research zal dus niet uw overige antwoorden op deze vragenlijst met de NOvA delen. Uw gegevens zullen wij na afloop van het onderzoek verwijderen.”*

84 Advocaten (8%) wilden meewerken aan een interview over het gebruik van PGP telefoons en andere identiteitsversluitende communicatie door advocaten, 134 (12%) aan een interview over betalingen, en 38 (4%) over de kroongetuigenregeling. De contactgegevens van deze advocaten zijn via een beveiligde server gedeeld met de NOvA. De antwoorden op deze vragen zijn verder niet gerapporteerd in de hoofdstukken.

Vergelijkbaarheid met andere onderzoeken

De uitkomsten van dit onderzoek zijn door de opzet en vraagstelling te vergelijken met onderzoeken naar agressie en geweld bij andere beroepsgroepen³. Vergelijkbaarheid was gewaarborgd door:

- de integrale benaderingswijze waarbij een persoonlijke uitnodiging per e-mail naar alle 'leden' van de doelgroep is verstuurd.
- een vergelijkbare uitnodigingstekst.
- vergelijkbare rappels.
- identieke vragen met betrekking tot slachtofferschap.

³ Het gaat om politieke ambtsdragers, overheidsmedewerkers en journalisten. Uitkomsten van deze onderzoeken zijn respectievelijk te vinden via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/06/01/rapport-monitor-integriteit-en-veiligheid-2022> en <https://www.ioresearch.nl/actueel/agressie-en-bedreiging-richting-journalisten-neemt-toe/>

2 In welke mate hebben advocaten te maken met agressie?

In dit hoofdstuk bespreken we de mate waarin advocaten in Nederland in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek te maken hebben gehad met verschillende vormen van agressie. De enquête liep in mei 2022.

Helpt advocaten heeft te maken met één of meerdere vormen van agressie

We vroegen aan advocaten hoe vaak zij in de afgelopen twaalf maanden te maken hadden met vier verschillende vormen van agressie: verbale agressie, intimidatie, bedreiging en fysieke agressie. In het kader hieronder staat welke uitleg de advocaten hierbij kregen.

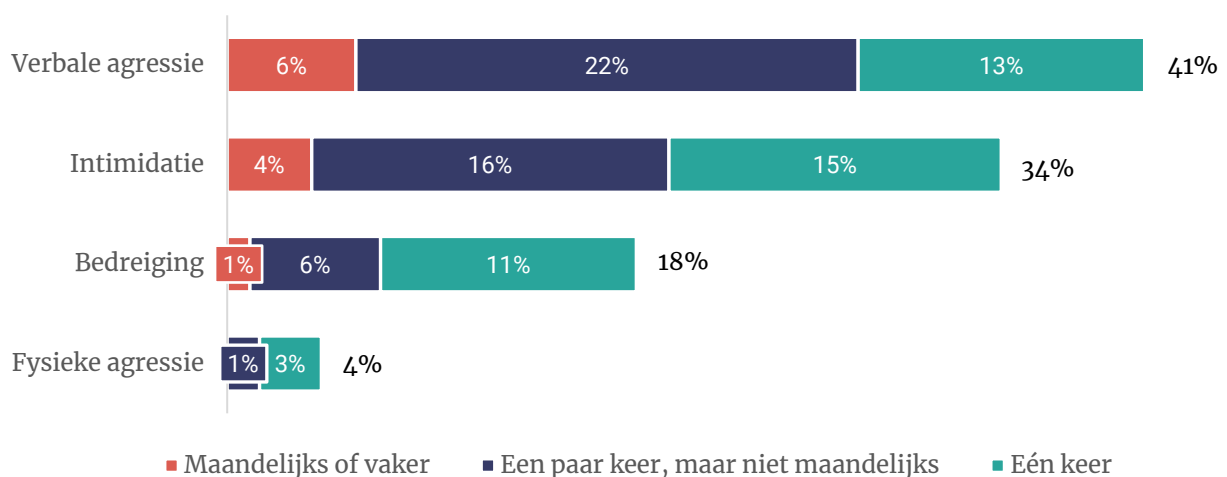
Vormen van agressie en geweld

- Bij verbale agressie gaat het om schelden, schreeuwen, kwetsen of negatieve of discriminerende opmerkingen (online en offline);
- Fysieke agressie heeft betrekking op duwen, slaan, schoppen, spugen, vastgrijpen, verwonden, fysiek hinderen, obstructie, gooien met/vernietigen van voorwerpen;
- Bedreiging is een concrete uiting om iemand of diens naasten, wat aan te doen;
- Intimidatie is een minder concrete uiting of gedraging die een gevoel van onveiligheid oproept. Bijvoorbeeld: onder druk zetten, provoceren, stalken, chanteren of het op andere wijze afgeven van een 'signaal'.

Het blijkt dat verbale agressie de meest voorkomende vorm van agressie is. In totaal heeft 41 procent hier mee te maken gehad. Omgerekend naar alle advocaten in Nederland gaat het om meer dan 7.400 advocaten (figuur 2.1). Daarna volgt intimidatie, 34 procent van de advocaten maakte dit in het afgelopen jaar mee (6.150 advocaten). Fysieke agressie kwam ook voor (4%, meer dan 700 advocaten), maar in mindere mate dan de andere vormen. Advocaten gaven ook specifiek aan hoe vaak zij te maken hadden met deze vormen van agressie. Zes procent (omgerekend 1.100 advocaten) heeft maandelijks of vaker te maken met verbale agressie en 4 procent (meer dan 700 advocaten) heeft maandelijks of vaker te maken met intimidatie.

Figuur 2.1 – Ervaring met agressie, intimidatie en bedreiging

Basis: advocaten (n=1.099)

Wanneer we de antwoorden op deze vraag naast elkaar zetten, zien we dat de helft van alle advocaten in Nederland, in het jaar voorafgaand aan de vragenlijst, ten minste één keer te maken had met ten minste één vorm van agressie (tabel 2.1). Daarvan heeft 10 procent ook daadwerkelijk één incident meegemaakt en de overige 40 procent meerdere.

Tabel 2.1 – Ervaring met agressie, intimidatie en bedreiging

Basis: advocaten (n=1.099)

	%
Geen enkele keer	50%
Eén keer	10%
Meerdere keren	40%

50%
van de advocaten maakte in het afgelopen jaar ten minste één incident mee

Meerderheid advocaten van mening dat agressie is toegenomen

Omdat dit een eerste meting (nulmeting) is in deze doelgroep, kunnen we nog niet bepalen of agressie onder advocaten toe- of afneemt. We vroegen de advocaten daarom ook of zij denken dat agressie en geweld in hun beroepsgroep is toe- of afgenomen de afgelopen vijf jaar. Meer dan de helft van de advocaten is van mening dat agressie en geweld tegen hun beroepsgroep in de afgelopen vijf jaar is toegenomen (55%). Slechts één procent denkt dat het is afgenomen, de overige advocaten nemen een neutrale stelling in (13%) of weten het niet (31%).

Rechtsgebieden waarin agressie voorkomt

In de Nederlandse advocatuur worden 36 rechtsgebieden onderscheiden ([zie bijlage B](#)). De vijf grootste rechtsgebieden zijn: arbeidsrecht, personen- en familierecht, algemene praktijk, ondernemingsrecht, strafrecht en verbintenissenrecht. Advocaten kunnen bij de NOvA in meerdere rechtsgebieden staan ingeschreven, met een maximum van vier. In de vragenlijst hebben wij naar al deze vier rechtsgebieden gevraagd. Meer dan de helft (56%) van de advocaten is werkzaam in meerdere rechtsgebieden (zie tabel 2.2).

Tabel 2.2 – Werkzaam in aantal rechtsgebieden

Basis: advocaten (n=1.099)

Aantal rechtsgebieden	%
1	44
2	33
3	13
4	9

Vervolgens vroegen we aan advocaten die in meerdere rechtsgebieden werken, in welke zij het meeste van hun tijd werkzaam zijn. Om inzicht te krijgen in de rechtsgebieden waarin incidenten zich in meer of mindere mate voordoen, hebben wij aan advocaten die een incident hebben meegemaakt gevraagd op welk rechtsgebied het incident betrekking had.

Nu is het zo dat er in het ene rechtsgebied veel meer zaken spelen en dus meer advocaten actief zijn dan in andere rechtsgebieden. Dat geldt met name voor het personen- en familierecht en het strafrecht. Aan die twee rechtsgebieden wordt door alle advocaten tezamen meer dan een kwart van alle tijd besteed (tabel 2.3, kolom ‘meeste tijd’). Het is dan ook niet verwonderlijk dat juist in deze rechtsgebieden zich getalsmatig ook veel incidenten voordoen. Om te kunnen bepalen in welk rechtsgebied de kans het grootst is om te maken te krijgen met agressie en geweld, hebben we de bovenstaande incidentiecijfers gerelateerd aan de omvang van de rechtsgebieden. Dat

hebben we gedaan aan de hand van de bestede tijd binnen de betreffende rechtsgebieden. Op basis van deze analyse zijn rechtsgebieden met bovengemiddelde, gemiddelde en relatief lage incidentie te onderscheiden. Hieruit blijkt dat de (gecorrigeerde) kans om een incident mee te maken het grootst is voor advocaten die werken in het insolventierecht, strafrecht, letselschaderecht en personen- en familierecht.

Tabel 2.3 – Rechtsgebieden waarin de kans om een incident mee te maken het grootst is

Basis: advocaten (n=1.099)

		Meeste tijd*	Laatste keer**	Factor
Rechtsgebieden met relatief veel incidenten	1. Insolventierecht	5%	9%	1,71
	2. Strafrecht	13%	19%	1,51
	3. Letselschaderecht	3%	4%	1,30
	4. Personen- en familierecht	13%	17%	1,27
Rechtsgebieden met een gemiddeld aantal incidenten	5. Huurrecht	5%	5%	1,06
	6. Algemene praktijk	9%	9%	0,97
Rechtsgebieden met relatief minder incidenten	7. Verbintenissenrecht	6%	5%	0,77
	8. Asiel- en vluchtelingenrecht	2%	1%	0,76
	9. Omgevingsrecht	3%	2%	0,71
	10. Vastgoedrecht	3%	2%	0,65
	11. Arbeidsrecht	10%	6%	0,63
	12. Burgerlijk procesrecht	5%	3%	0,57
	13. Ondernemingsrecht	8%	4%	0,48

* Percentage advocaten dat het meeste van hun tijd werkzaam is in dit rechtsgebied.

** Percentage advocaten dat het meest recente incident meemaakte in dit rechtsgebied.

Leeswijzer: vijf procent (afgerond zonder decimalen) van alle advocaten is het meeste van hun tijd werkzaam in het insolventierecht. Negen procent (afgerond zonder decimalen) van de incidenten speelt zich af in het insolventierecht. De verhouding tussen deze twee percentages levert de factor op (laatste kolom). Een factor groter dan 1 betekent dat de kans om in dit rechtsgebied een incident mee te maken bovengemiddeld groot is, gegeven het aantal advocaten dat het meeste van hun tijd in dit rechtsgebied werkzaam is.

Kantoor grootte

Naast het rechtsgebied waarin advocaten actief zijn, speelt ook de kantoor grootte een rol bij de kans om in aanraking te komen met agressie en geweld. Uit een aanvullende analyse⁴ blijkt dat het rechtsgebied en de kantoor grootte tezamen belangrijke verklarende achtergrondkenmerken zijn voor het vóórkomen van agressie en geweld.

Advocaten die werken bij kleinere advocatenkantoren (tot negen advocaten) hebben vaker te maken met agressie dan advocaten die werken bij kantoren vanaf negen advocaten (tabel 2.4, kolom ‘% minimaal één vorm van agressie’). Dit geldt ook voor alle vormen van agressie apart, met uitzondering van bedreiging: bij de middelgrote kantoren (9-16 advocaten) komt bedreiging even vaak voor als bij de kleine kantoren.

⁴ Het betrof een multivariate regressieanalyse waarin zowel de kantoor grootte als het rechtsgebied waarin men het meeste van de tijd werkzaam is, waren opgenomen. Beide variabelen hadden een statistisch significante overall Wald-score.

Tabel 2.4 – Percentage advocaten dat verbale agressie, intimidatie, bedreiging en fysieke agressie meemaakte (afzonderlijk uitgevraagd), uitgesplitst naar kantoor grootte.

Basis: advocaten (n=1.099)

	Verbale agressie	Intimidatie	Bedreiging	Fysieke agressie	% minimaal één vorm van agressie
Eenmanskantoor (n=283)	48%	45%	23%	6%	58%
2 advocaten (n=141)	48%	36%	23%	5%	57%
3-4 advocaten (n=174)	46%	42%	20%	6%	58%
5-8 advocaten (n=201)	48%	41%	22%	4%	59%
9-16 advocaten (n=123)	44%	27%	19%	6%	47%
17 of meer advocaten* (n=177)	38%	25%	12%	2%	37%

Leeswijzer: van de advocaten die werken bij een kantoor met twee advocaten geeft 48 procent aan te maken te hebben gehad met verbale agressie in het jaar voorafgaand aan de vragenlijst. 36 Procent van hen geeft aan te maken te hebben gehad met intimidatie. In totaal heeft 57 procent van de advocaten die werken bij een kantoor met twee advocaten te maken gehad met minimaal één vorm van agressie.

* In verband met een te laag aantal deelnemers voor advocatenkantoren van 17-32, 33-64 en 65 of meer advocaten afzonderlijk, zijn deze samengevoegd voor nadere analyse.

Arrondissement

Hoewel het vóórkomen van agressie en geweld tussen advocaten werkzaam in verschillende arrondissementen varieert tussen 41 en 60 procent (tabel 2.5, kolom ‘% minimaal één vorm van agressie’), zijn er geen significante verschillen. De conclusie is dan ook dat in alle gerechtelijke regio’s van Nederland agressie en geweld voorkomt, zowel in meer als minder stedelijke gebieden.

Tabel 2.5 – Percentage advocaten dat verbale agressie, intimidatie, bedreiging en fysieke agressie (afzonderlijk) meemaakte, uitgesplitst naar arrondissement.

Basis: alle advocaten (n=1.099)

	Verbale agressie	Intimidatie	Bedreiging	Fysieke agressie	% minimaal één vorm van agressie
Noord-Nederland (n=58)	51%	37%	24%	10%	60%
Limburg (n=63)	50%	43%	27%	2%	57%
Gelderland (n=105)	49%	45%	26%	8%	57%
Oost-Brabant (n=79)	44%	37%	21%	4%	56%
Den Haag (n=120)	43%	38%	17%	2%	54%
Midden-Nederland (n=141)	40%	38%	18%	3%	53%
Zeeland-West-Brabant (n=90)	42%	41%	17%	5%	51%
Rotterdam (n=136)	39%	30%	21%	3%	47%
Noord-Holland (n=59)	44%	30%	11%	3%	46%
Amsterdam (n=209)	32%	27%	15%	5%	41%
Overijssel (n=39)*	n=25	n=19	n=8	n=3	

Leeswijzer: 51 procent van de advocaten uit Noord-Nederland maakte verbale agressie mee in het jaar voorafgaand aan de vragenlijst. 37 Procent van de advocaten uit deze regio maakte intimidatie mee. In totaal maakte 60 procent van de advocaten uit Noord-Nederland ten minste één vorm van agressie mee.

* Het aantal deelnemende advocaten uit het arrondissement Overijssel (n=39) is statistisch gezien te laag om in percentages te weergeven in de tabel.

Functie

In alle geledingen van de advocatuur komt agressie voor. Zo maakten vier op de tien advocaat-stagiairs (40%) een incident van agressie mee (tabel 2.6, kolom ‘% minimaal één vorm van agressie’). Onder hun collega’s in andere functies is dit percentage nog hoger (51%).

Tabel 2.6 – Percentage advocaten dat verbale agressie, intimidatie, bedreiging en fysieke agressie meemaakte (afzonderlijk uitgevraagd), uitgesplitst naar functie

Basis: alle advocaten (n=1.099)

	Verbale agressie	Intimidatie	Bedreiging	Fysieke agressie	% minimaal één vorm van agressie
Advocaat-partner (n=553)	43%	36%	22%	3%	51%
Advocaat (n=436)	41%	36%	17%	5%	51%
Advocaat-stagiair (n=83)	34%	23%	13%	4%	40%

Leeswijzer: 34 procent van de advocaat-stagiairs maakte verbale agressie mee in het jaar voorafgaand aan de vragenlijst; 23 procent van deze stagiairs maakte intimidatie mee. In totaal maakte 40 procent van de advocaat-stagiairs ten minste één vorm van agressie mee.

Geslacht

Vrouwelijke advocaten (56%) hebben vaker dan hun mannelijke collega’s (44%) te maken met verbale agressie, fysieke agressie en intimidatie. Bedreiging kwam onder mannen en vrouwen (18%) even veel voor (tabel 2.7).

Tabel 2.7 – Ervaring met verbale agressie, intimidatie, bedreiging en fysieke agressie, naar geslacht

Basis: alle advocaten die identificeren als man of vrouw

	Totaal	Verbale agressie	Intimidatie	Bedreiging	Fysieke agressie
Vrouwen	56%	46%	39%	18%	6%
Mannen	44%	36%	30%	18%	3%

* Respondenten konden in de vragenlijst ook kiezen voor een ander geslacht dan man of vrouw. Eén respondent heeft dit antwoord gekozen. Derhalve is deze categorie niet weergegeven in de tabel.

Leeftijd

Wat betreft leeftijd zien we dat agressie het minst vaak voorkomt bij de advocaten van 50 jaar of ouder. Met name bij verbale agressie en intimidatie zijn de verschillen met de jongere advocaten het grootst. Bedreiging komt bij de 40 tot 49-jarigen het meest vaak voor.

Tabel 2.8 – Ervaring met agressie en geweld in afgelopen jaar, naar leeftijd

Basis: alle advocaten (n=1.099)

	Totaal	Verbale agressie	Intimidatie	Bedreiging	Fysieke agressie
39 jaar of jonger (n=280)	52%	45%	36%	17%	4%
40 t/m 49 jaar (n=276)	53%	44%	37%	24%	5%
50 jaar of ouder (n=543)	43%	36%	30%	15%	3%

3 Uitingsvorm en ernst van incidenten

Om inzicht te krijgen in de aard, uitingsvorm en ernst van de incidenten is aan advocaten die het afgelopen jaar te maken hadden met agressie en geweld, een aantal vragen gesteld over het meest recente incident. Een incident is in sommige gevallen meer dan één contactmoment. Het kan ook gaan over een reeks van elkaar opvolgende situaties waarbij er op meerdere manieren en/of op meerdere momenten contact is geweest.

Agressie met name via telefoon

Uitingen van agressie en geweld werden vooral gedaan via de telefoon (50%). Daarna volgen uitingen via e-mail (35%) en tijdens persoonlijk contact (34%). Andere genoemde manieren van uiten die advocaten opgeven zijn onder andere ‘per sms en WhatsApp’, ‘via nepreviews’ en ‘op zitting’. Advocaat-stagiairs (68%) hebben in verhouding tot advocaten (50%) en partners (45%) vaker te maken met telefonische agressie.

Tabel 3.1 – Uitingvorm* van het meest recente incident

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567)

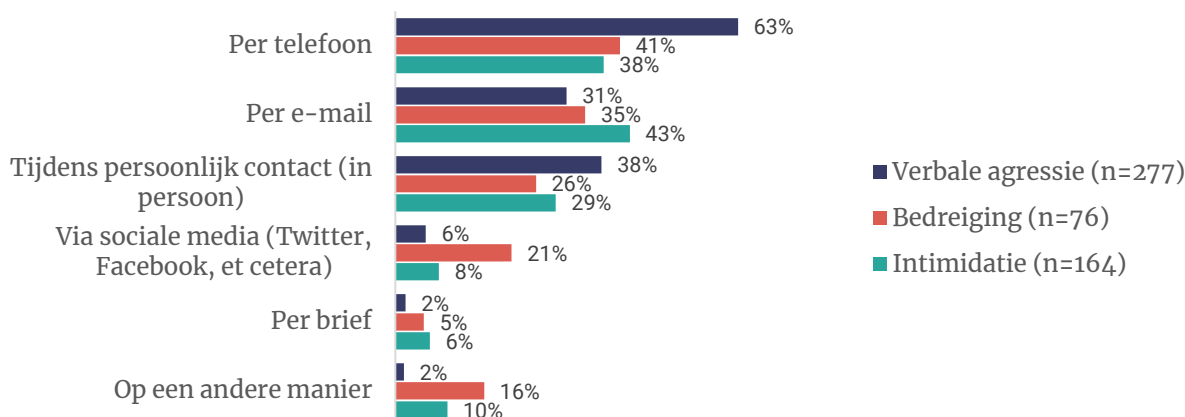
	Totaal
Per telefoon	50%
Per e-mail	35%
In persoon	34%
Via sociale media (Twitter, Facebook, et cetera)	9%
Per brief	4%
Op een andere manier	8%

* Respondenten konden meerdere antwoorden kiezen omdat een incident in sommige gevallen een opvolging van meerdere gebeurtenissen is. Het totaal telt daarom op tot boven 100 procent.

Verbale agressie wordt, in vergelijking met bedreiging en intimidatie, vaker per telefoon of in persoon geuit (figuur 3.1). Intimidatie gaat vaker dan verbale agressie en bedreiging via een e-mail, en bedreigingen worden met name via sociale media geuit.

Figuur 3.1 – Uitingvorm* van het meest recente incident, naar type incident**

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567)

* Respondenten konden meerdere antwoorden kiezen, het totaal telt daarom op tot boven 100 procent.

** Deze vraag is niet gesteld voor incidenten van fysieke agressie omdat dit per definitie in persoon is.

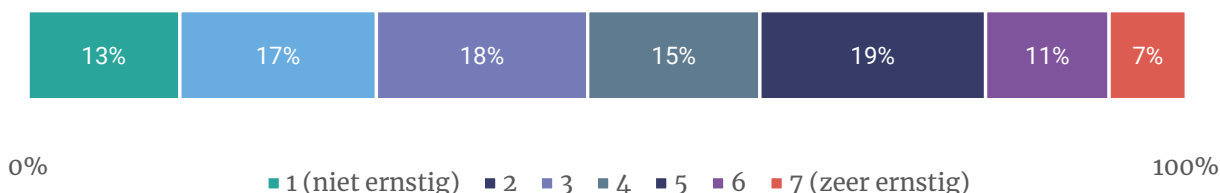

Een op drie incidenten 'ernstig'

De ervaren ernst van de incidenten (gevraagd op een schaal van 1 (niet ernstig) tot 7 (zeer ernstig)) varieert. Een op de acht advocaten (13%) beoordeelde hun incident als niet ernstig, een op veertien (7%) als zeer ernstig (figuur 3.2).

Figuur 3.2 – Ervaren ernst van het meest recente incident

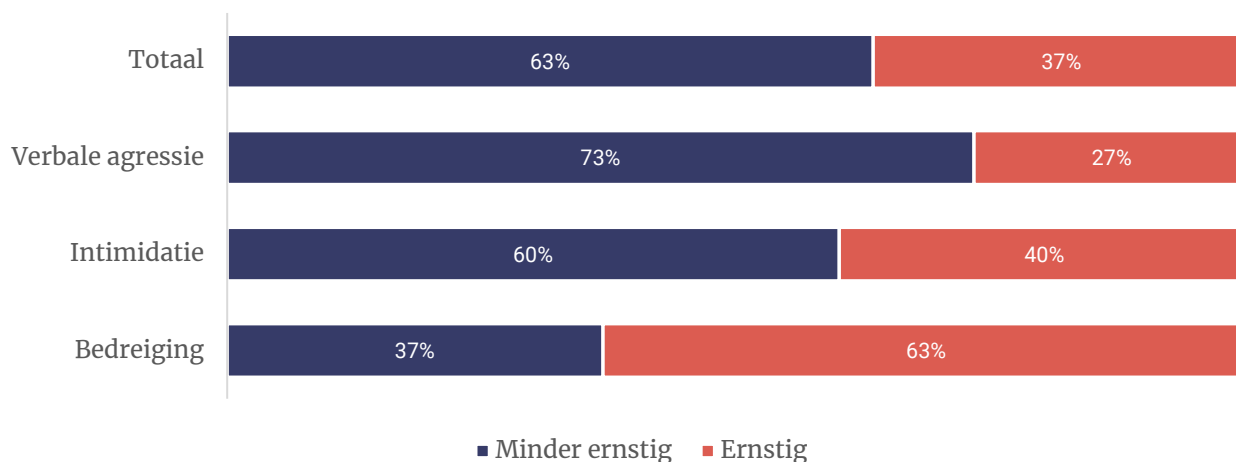
Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567)

Omerekend naar een schaal met twee categorieën zijn bijna twee derde van de incidenten (63%) als 'minder ernstig' beoordeeld, dat wil zeggen een score van 1, 2, 3 of 4 op de schaal van niet ernstig (1) tot zeer ernstig (7). Meer dan een derde van de incidenten (37%) werd daarentegen als ernstig ervaren. Bedreiging werd het vaakst als ernstig ervaren (63%), gevolgd door intimidatie (40%, figuur 3.3). Vijf van de acht incidenten van fysieke agressie werden als ernstig opgegeven.

Figuur 3.3 – Ervaren ernst van incidenten, in twee categorieën

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567)

* Het aantal incidenten van fysieke agressie (acht) is te laag om nader uit te splitsen

Voorbeelden van incidenten met ervaren ernst

In het kader op de volgende pagina geven we een aantal voorbeelden van incidenten die advocaten hebben omschreven in het open antwoordenveld. Van elk van de vier typen agressie die we in dit onderzoek onderscheiden, geven we een voorbeeld van een incident dat met een cijfer tussen 1 en 4 is beoordeeld (minder ernstig) en een met een cijfer tussen 5 en 7 (ernstig).

Voorbeelden van incidenten die als minder ernstige werden beoordeeld (met ervaren ernst weergegeven tussen haakjes)

Verbale agressie

- “Zaak liep niet zoals cliënt wilde, hij uitte zijn onvrede (frustratie denk ik) door te schreeuwen tegen mij en mij verwensingen te doen (schelden) en eisen dat ik direct bepaalde acties zou ondernemen.” (2)

Intimidatie

- “Wederpartij liet weten op mijn privéadres te willen langskomen (met vermelding van adres).” (2)
- “Uitspreken dat als ik iets zou doen of juist niet zou doen de gevolgen wel snel duidelijk zouden worden.” (3)

Bedreiging

- “Dreigen met "exposen" op sociale media, bedreiging dat ik moest opletten en moest zwijgen, anders zou er wat gebeuren.” (4)

Fysieke agressie

- “Cliënt nam geen genoegen met het nieuws dat hij in bewaring zal blijven. Hij ging door het lint en ik ben zwanger, dus ik heb mij verscholen achter de deur. Hij sloeg zichzelf en zijn omgeving, de deur etc. Ik kon niet bij de noodknop.” (4)

Voorbeelden van incidenten die als ernstig werden beoordeeld (ernst weergegeven tussen haakjes)

Verbale agressie

- “Verbale uitingen zoals ‘ik maak je carrière kapot’, ‘ik kom € 2.000.000,- bij jou halen’.” (6)

Intimidatie

- “Onder druk zetten om verzoeken na te komen met verwijzingen naar mijn woonadres, onophoudelijk bellen en schreeuwen door de telefoon door wederpartij om mij te intimideren.” (7)
- “Betrokken persoon gaf duidelijk te kennen dat hij de betreffende adviseur (ikzelf) wel te pakken zou krijgen.” (5)

Bedreiging

- “Per e-mail werd duidelijk aangegeven dat als ik door zou gaan met mijn werkzaamheden - behartiging belangen van cliënte - ik én mijn echtgenoot hier spijt van zouden krijgen. De dader had via social media en andere kanalen achterhaald waar mijn echtgenoot werkzaam is en gaf aan dat hij wel even mijn echtgenoot zou opwachten.” (7)

Fysieke agressie

- “Cliënt kreeg een minder positief advies van mij dan dat hij verwacht had. Hij stond schreeuwend en scheldend op, schopte tegen de muur, liep naar de deur (de tussendeur sluit af en kan niet van buiten opengemaakt worden), toen ik die tussendeur dicht gooide, spuugde hij tegen de deur en ging hij al vloekend en tierend naar buiten.” (5)

Richtpunt van agressie vaak de persoon

In het merendeel van de gevallen is de geuite agressie gericht op een advocaat persoonlijk (67%) of op hem of haar in functie als advocaat (53%). Hierin zijn geen verschillen tussen verbale agressie, intimidatie of bedreiging (tabel 3.2). Wanneer er sprake is van intimidatie, is dit in een kwart (24%) van de uitingen (ook) gericht op familie of vrienden. Dat is meer dan bij de andere soorten agressie. Bij de acht incidenten van fysieke agressie was dit in twee gevallen op de advocaat persoonlijk gericht, in drie gevallen op de persoon in functie als advocaat, een keer gericht op de advocaat als vertegenwoordiger van de advocatuur en twee keer wist men het niet.

Tabel 3.2 – Richtpunt van agressie, naar type incident* (meerdere antwoorden mogelijk)

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567)

	Totaal (n=567)	Verbale agressie (n=277)	Intimidatie (n=164)	Bedreiging (n=76)	Fysieke agressie* (n=8)
Op mij persoonlijk	67%	66%	75%	65%	n=2
Op mijn familie/vrienden	8%	5%	24%	4%	
Op mij in mijn functie als advocaat	53%	56%	52%	51%	n=3
Op mij als vertegenwoordiger/ onderdeel van mijn kantoor	14%	12%	16%	12%	
Op mij als vertegenwoordiger/ onderdeel van de advocatuur in het algemeen	11%	12%	12%	11%	n=1
Op mij als vertegenwoordiger/ onderdeel van een specifieke groep**	3%	1%	8%	2%	

* Het aantal incidenten van fysieke agressie (acht) is statistisch gezien te laag om in percentages weer te geven in de tabel.

** Bijvoorbeeld op basis van geslacht, politieke partij, etniciteit, seksuele voorkeur.

Advocaat-stagiairs zeggen vaker dan advocaten en partners dat agressie is gericht op hen als vertegenwoordiger van het kantoor (27% tegenover 11% en 13%). Hetzelfde geldt voor advocaten die bij kantoren werken vanaf negen advocaten (23% tegenover 10% voor advocatenkantoren met minder dan negen advocaten).

Het richtpunt van agressie verschilt ook op persoonskenmerken. Mannelijke advocaten zeggen vaker dan hun vrouwelijke collega's dat de agressie op hen persoonlijk is gericht (72% tegenover 63%). Daarentegen zeggen vrouwen vaker dan mannen dat de agressie is gericht op hen in functie als advocaat (60% tegenover 46%). Ook zeggen vrouwen vaker dat zij te maken hebben met agressie omdat zij een bepaalde groep (geslacht, etniciteit, seksuele voorkeur) vertegenwoordigen (5% tegenover 1%).

Achtergrond van agressie vaak frustratie en emotie

De advocaten die te maken hadden met agressie, bedreiging of intimidatie is gevraagd in te schatten wat de aanleiding was voor de uitingen van agressie en geweld. Advocaten die een incident meemaakten dachten dat agressie met name 'uitingen van oplopende emoties' waren (31%, tabel 3.3) of 'uitingen van ongenoegen over een bepaalde situatie' (23%). Bij incidenten van verbale agressie was de aanleiding daarvoor vaker oplopende emoties of frustratie (37%) dan bij intimidatie (23%) en bedreiging (27%). De aanleiding voor intimidatie was vaker 'om een bepaald doel te bereiken' (35%) dan bij verbale agressie (14%) en bedreiging (15%).

Tabel 3.3 – Aanleiding voor agressie, naar type incident*

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567)

	Totaal (n=567)	Verbale agressie (n=277)	Intimidatie (n=164)	Bedreiging (n=76)	Fysieke agressie* (n=8)
Vooraf een uiting van oplopende emoties / frustratie	31%	37%	23%	27%	n=6
Vooraf een uiting van ongenoegen over een bepaalde situatie, de gang van zaken	23%	28%	20%	16%	n=1
Bewust gebruikt om een bepaald doel te bereiken	22%	14%	35%	24%	
Vooraf een uiting van ongerichte, onvoorspelbare agressie	15%	14%	13%	27%	n=1
Iets anders	5%	6%	3%	1%	
Dat is voor mij niet duidelijk	4%	3%	6%	6%	

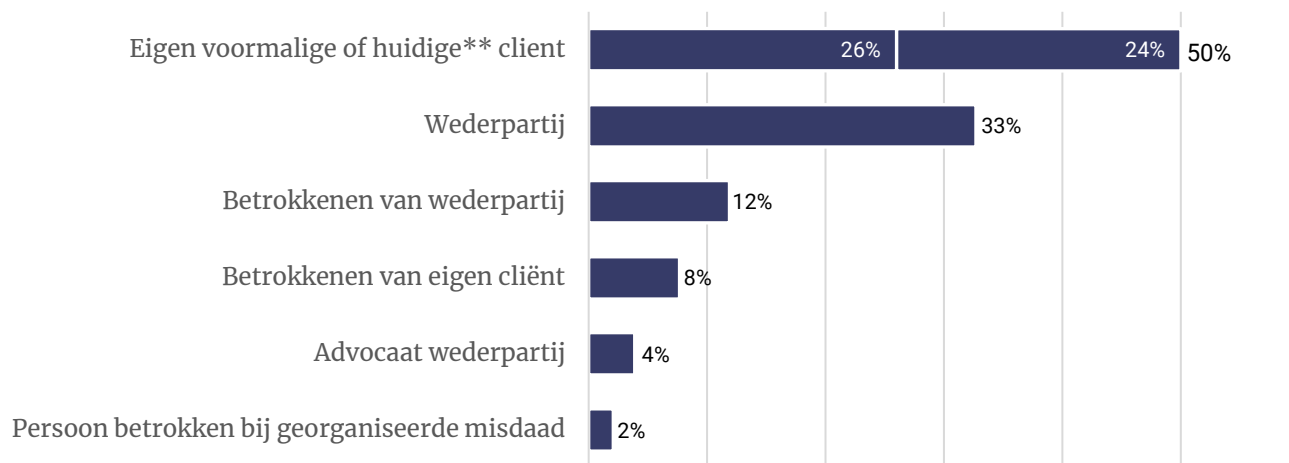
* Het aantal incidenten van fysieke agressie (acht) is te laag om in percentages weer te geven in de tabel.

Bron van agressie vaak eigen cliënt

Agressie komt in de helft van de gevallen van de eigen huidige of voormalige cliënt (50%, figuur 3.4) of iemand die bij die cliënt betrokken is (8%). In een derde van de gevallen ging het om de wederpartij (33%). In twee procent van de gevallen van agressief gedrag werd deze volgens de advocaten die het overkwam geuit door iemand vanuit de georganiseerde criminaliteit.

Figuur 3.4 – Bron van agressie*

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567) (meerdere antwoorden mogelijk)

* Cliënten en wederpartijen en betrokkenen daarvan kunnen personen of partijen zijn. Dit is niet nader gespecificeerd.

** 26 Procent van de incidenten werd door een voormalige cliënt geuit, 24 procent door een huidige. Dat maakt dat in 50 procent van de gevallen de eigen cliënt de bron van de agressie is.

Verbale agressie wordt met name door de eigen huidige (32%, tabel 3.4) of voormalige cliënt (29%) geuit, terwijl bedreiging met name komt van de wederpartij (37%). Bedreiging door de advocaat van de wederpartij komt niet voor, maar deze gebruikt wel eens verbale agressie (4%) en intimidatie (6%). Intimidatie wordt in vijf procent van de gevallen, volgens de betrokken advocaten, geuit door een persoon (vermoedelijk) betrokken bij de georganiseerde criminaliteit.

Tabel 3.4 – Bron van agressie*, naar type agressie

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567) (meerdere antwoorden mogelijk)

	Verbale agressie (n=277)	Bedreiging (n=76)	Intimidatie (n=164)	Fysieke agressie** (n=8)
Wederpartij	31%	47%	30%	n=1
Eigen voormalige cliënt	29%	23%	21%	n=3
Eigen huidige cliënt	32%	10%	19%	n=3
Betrokkenen van wederpartij	10%	13%	14%	
Betrokkenen van eigen cliënt	10%	4%	8%	
Advocaat wederpartij	4%	0%	6%	
Persoon betrokken bij georganiseerde misdaad	0%	3%	5%	
Iemand anders	10%	12%	9%	
Dader is onbekend	4%	8%	6%	n=1

* Cliënten en wederpartijen en betrokkenen daarvan kunnen personen of partijen zijn. Dit is niet nader gespecificeerd.

** Het aantal incidenten van fysieke agressie (acht) is te laag om in percentages weer te geven in de tabel.

Bij advocatenkantoren van 17 advocaten of meer is de dader minder vaak een eigen huidige (12%) of voormalige cliënt (16%) dan bij kleinere kantoren (percentages variëren tussen 24% en 33% voor huidige cliënt en tussen 23% en 38% voor voormalige cliënt). Daarnaast wordt in 20 procent van de incidenten bij kantoren van deze grootte gekozen voor de antwoordoptie 'iemand anders'. Met regelmaat wordt hier aangegeven dat de dader een failliet is of een betrokkene hiervan (begrippen uit het insolventierecht). Dit sluit aan bij de bevinding dat advocaten in het insolventierecht met name bij grote kantoren werken (60%). Bij eenmanszaken is de bron van de agressie in negen procent van de gevallen de advocaat van de wederpartij, tegenover slechts één procent bij kantoren van 17 advocaten of meer.

Tabel 3.5 – Bron van agressie, naar kantoor grootte

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567) (meerdere antwoorden mogelijk)

	1 advocaat (n=283)	2 advocaten (n=141)	3-4 advocaten (n=174)	5-8 advocaten (n=201)	9-16 advocaten (n=123)	17 of meer advocaten* (n=177)
Wederpartij	41%	26%	31%	27%	33%	32%
Eigen voormalige cliënt	23%	29%	38%	31%	26%	16%
Eigen huidige cliënt	28%	33%	24%	26%	29%	12%
Betrokkenen van wederpartij	15%	4%	10%	7%	8%	19%
Betrokkenen van eigen cliënt	9%	9%	7%	4%	5%	10%
Advocaat wederpartij	9%	6%	1%	2%	7%	1%
Persoon betrokken bij georganiseerde misdaad	3%	2%	2%	2%	0%	2%
Iemand anders	8%	8%	3%	15%	8%	20%
Dader is onbekend	2%	0%	3%	6%	3%	12%

Vergelijking met andere onderzoeken

In meerdere beroepsgroepen zijn onderzoeken uitgevoerd naar het vóórkomen van agressie en geweld: politieke ambtsdragers⁵, overheidsmedewerkers⁵ en journalisten⁶. De prevalentie van agressie en geweld tegen advocaten kan daarmee vergeleken worden. Zo maakte 49 procent van de politieke ambtsdragers recent een incident mee, en 33 procent van de overheidsmedewerkers. Daarmee komt agressie en geweld onder advocaten ongeveer even veel voor als bij politieke ambtsdragers en vaker dan bij overheidsmedewerkers. In 2021 is er ook onderzoek uitgevoerd naar agressie tegen journalisten. Hier werd een prevalentie van 82 procent gevonden, hoger dan onder de advocaten. Zowel bij politieke ambtsdragers (45%) als bij advocaten (41%) is verbale agressie de meest voorkomende vorm en fysieke agressie (respectievelijk 3% en 4%) de minst voorkomende.

Tabel 3.6 – ervaring met agressie, intimidatie en bedreiging, naar beroepsgroep

	Advocaten	Politieke ambtsdragers	Overheidsmedewerkers	Journalisten
Verbale agressie	41%	45%	30%	66%
Intimidatie	34%	24%	13%	51%
Bedreiging	18%			
Fysieke agressie	4%	3%	2%	17%
Totaal slachtofferschap	50%	49%	33%	82%

Naast het slachtofferschap kan ook het richtpunt van de agressie vergeleken worden. Het valt op dat bij politieke ambtsdragers (58%) en overheidsmedewerkers (84%) verreweg de meeste uitingen van agressie gericht zijn op ‘de organisatie’, terwijl dit bij advocaten slechts 14 procent van de incidenten betreft. Veel vaker is bij advocaten de agressie gericht op de persoon (persoonlijk (67%) of in functie als advocaat (53%)). Dit kan (mede) verklaard worden door de veelal persoonlijke en langdurige werkrelatie die advocaten aangaan met cliënten.

Wat betreft de ernst van deze incidenten zien we dat gemiddeld genomen de advocaten de meegemaakte incidenten vaker als ernstig beoordelen (37%) dan politieke ambtsdragers (29%) en overheidsmedewerkers (30%). We vroegen journalisten in het laatste onderzoek niet naar de ervaren ernst.

Tabel 3.7 – ervaren ernst van incidenten, naar beroepsgroep

	Advocaten	Politieke ambtsdragers	Overheidsmedewerkers
Minder ernstig (score 1-4)	63%	71%	70%
Ernstig (score 5-7)	37%	29%	30%

⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/06/01/rapport-monitor-integriteit-en-veiligheid-2022>

⁶ <https://www.ioresearch.nl/actueel/agressie-en-bedreiging-richting-journalisten-neemt-toe/>

De aanleiding voor de agressie is volgens advocaten het vaakst oplopende emoties en frustratie (31%). Dit is ook het geval bij politieke ambtsdragers (33%), maar even vaak is het bij hen een uiting van ongenoegen over een bepaalde situatie (32%). Dit is bij advocaten minder vaak het geval (23%).

Tabel 3.8 – bron van agressie, naar beroepsgroep*

	Advocaten	Politieke ambtsdragers
Vooraf een uiting van oplopende emoties en frustratie	31%	33%
Vooraf een uiting van ongenoegen over een bepaalde situatie, de gang van zaken	23%	32%
Bewust gebruikt om een bepaald doel te bereiken	22%	23%
Vooraf een uiting van ongerichte, onvoorspelbare agressie	15%	5%

* Aan overheidsmedewerkers is deze vraag niet gesteld

4 Bespreken, aangifte en gevolgen

Grote meerderheid incidenten wordt besproken

Bijna negen op de tien advocaten (86%) die werden geconfronteerd met agressie of geweld hebben het incident met iemand anders besproken. Dit is meestal een collega of een kantoorgenoot.

Of advocaten het incident bespreken, hangt mede af van de ernst van een incident. Degenen die het voorval als (zeer) ernstig hebben ervaren, bespreken het incident in 94 procent van de gevallen (tabel 4.1). Minder ernstige incidenten worden minder frequent besproken, namelijk in 81 procent van de gevallen. Ernstige incidenten worden vaker besproken met of gemeld bij het NOvA noodnummer (7%), de lokale deken (19%) en de politie (21%).

Tabel 4.1 – Bespreken van incidenten naar ernst van het incident*

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567) (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal (n=567)	Minder ernstig (n=354)	Ernstig (n=213)
Collega's/kantoorgenoten	74%	74%	75%
Lokale deken	10%	5%	19%
Politie	10%	3%	21%
Mijn patroon*	9%	9%	10%
NOvA Noodnummer / contactpunt beroepsgroepen	3%	1%	7%
Vertrouwenspersoon van het kantoor	1%	1%	1%
Specialisatievereniging**	n=4		
Hulplijn LawCare**	n=1		
Met iemand anders	12%	8%	20%

* De patroon is alleen voor advocaat-stagiairs een aanspreekpunt.

** Het aantal advocaten dat het incident met de specialisatievereniging of de hulplijn LawCare heeft besproken is te laag om in percentages te weergeven in de tabel.

De keuze om wel of niet te bespreken hangt ook af van de kantoor grootte. Onder advocaten zonder directe collega's (eenmanszaken) blijft een incident vaker onbesproken (26%) dan bij advocaten die werken op een kantoor met meerdere advocaten (tussen 10 en 13%). De zelfstandig werkende advocaten bespreken een incident vaker met hun partner, andere familieleden of collega's buiten het eigen kantoor. Verder kiezen ook advocaten van 50 jaar of ouder er vaker voor om het incident niet te bespreken (20% doet dit niet). Deze groep advocaten werkt ook vaker alleen.

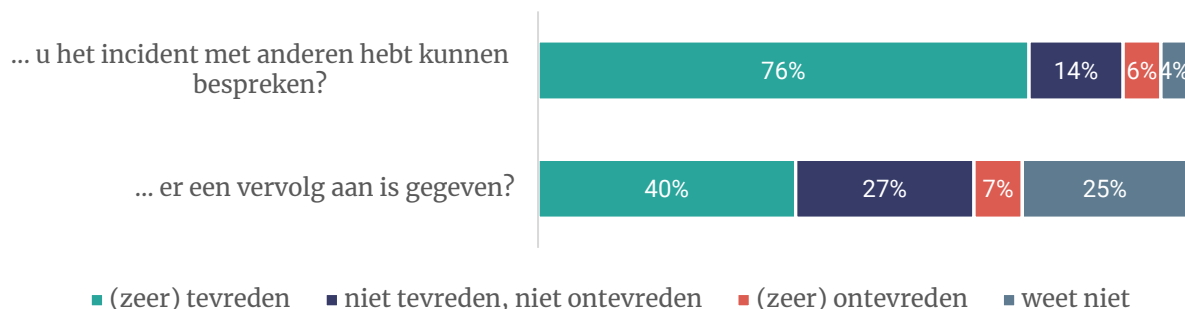
Meerderheid advocaten tevreden over bespreekbaar maken incident

Driekwart (76%) van de advocaten die het incident hebben besproken is tevreden over de manier waarop ze dat hebben kunnen doen. Zes procent is ontevreden (figuur 4.1). Een vrijwel even groot deel (7%) is ontevreden over het vervolg dat er is gegeven aan het bespreekbaar maken van het incident. Opvallend is het grote aandeel dat aangeeft geen mening te kunnen geven over het vervolg dat gegeven is aan het gesprek (25% weet dit niet). Advocaten die een ernstig incident meemaakten zijn minder tevreden over de wijze waarin ze het voorval hebben kunnen bespreken.

Figuur 4.1 – In hoeverre bent u tevreden over de wijze waarop...

Basis: advocaten die het meest recente incident hebben besproken (n=476)

Aangifte bij vijf procent incidenten

Bij vijf procent van de incidenten is aangifte gedaan, meestal door de advocaat zelf (4%). Bij één procent van de incidenten deed het kantoor aangifte. Aangiftes worden met name gedaan bij ernstige incidenten (7%, ten opzichte van 3% voor minder ernstige incidenten). Van verbale agressie en intimidatie werd het minst vaak aangifte gedaan, respectievelijk in twee en drie procent van de gevallen. Bij bedreiging gebeurt dit meer, namelijk in 15 procent van de gevallen. Bij fysieke agressie werd bij twee van de acht uitingen aangifte gedaan.

Tabel 4.2 – Percentage aangiften naar type en ernst incident (% aangifte gedaan)

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567)

2022	
Type incident	
Bedreiging	15%
Intimidatie	3%
Verbale agressie	2%
Fysieke agressie	2 van 8
Perceptie van ernst incident	
Ernstig	7%
Minder ernstig	3%
Totaal	5%

De helft van degenen die aangifte deden is tevreden over de manier waarop men door de politie is behandeld (47%). Meer dan een derde is ontevreden (37%). De rest is neutraal (7%) of weet het niet (9%).

Redenen om niet te bespreken: ‘agressie hoort bij het werk’

Advocaten hebben verschillende redenen om een incident niet te bespreken, maar geven voornamelijk aan dat ze het niet ernstig genoeg vinden (48%, figuur 4.2) of omdat ze vinden dat dergelijke incidenten bij het werk horen (31%).

Redenen om een incident niet te bespreken verschillen tussen minder ernstige en ernstige incidenten. De belangrijkste reden om een minder ernstig incident niet te bespreken is omdat het in de ogen van de betreffende advocaten ‘niet erg genoeg was’ (53%). Ernstige incidenten worden ook niet in alle gevallen besproken. De belangrijkste reden om dit niet te doen is dat advocaten denken dat het geen zin heeft, omdat er toch niets mee wordt gedaan (47%). De ernst van het incident weegt het zwaarst in de overweging om geen aangifte te doen.

Figuur 4.2 – Redenen om het incident niet te bespreken en om geen aangifte te doen

Basis: advocaten die het meest recente incident niet hebben besproken (n=91) / geen aangifte hebben gedaan (n=528)

Advocaten geven ook andere redenen aan om niet naar de politie te stappen (zie kader hieronder). Deze redenen hebben met name te maken met het niet strafbaar zijn van het handelen van de dader en de verwachting dat een situatie dan verder zou escaleren. Ook andere verwachte gevolgen weerhouden advocaten ervan om aangifte te doen.

Voorbeelden van redenen om geen aangifte te doen

- “Het was geen strafbaar feit. Het was enkel intimiderend.”
- “Geen strafbaar feit dus niet aangiftewaardig.”
- “Geen olie op het vuur willen gooien.”
- “Aangifte doen zou de zaak escaleren.”
- “Moeilijk te bewijzen en een klein beetje omdat ik niet wil dat mijn werk op wat voor manier dan ook negatieve gevolgen kan hebben voor mijn private life, voor mijn kinderen.”
- “Gevolgen voor mijn carrière bij aangifte, intimidatie.”

Zeven op tien advocaten ervaren nadelige gevolgen na incident

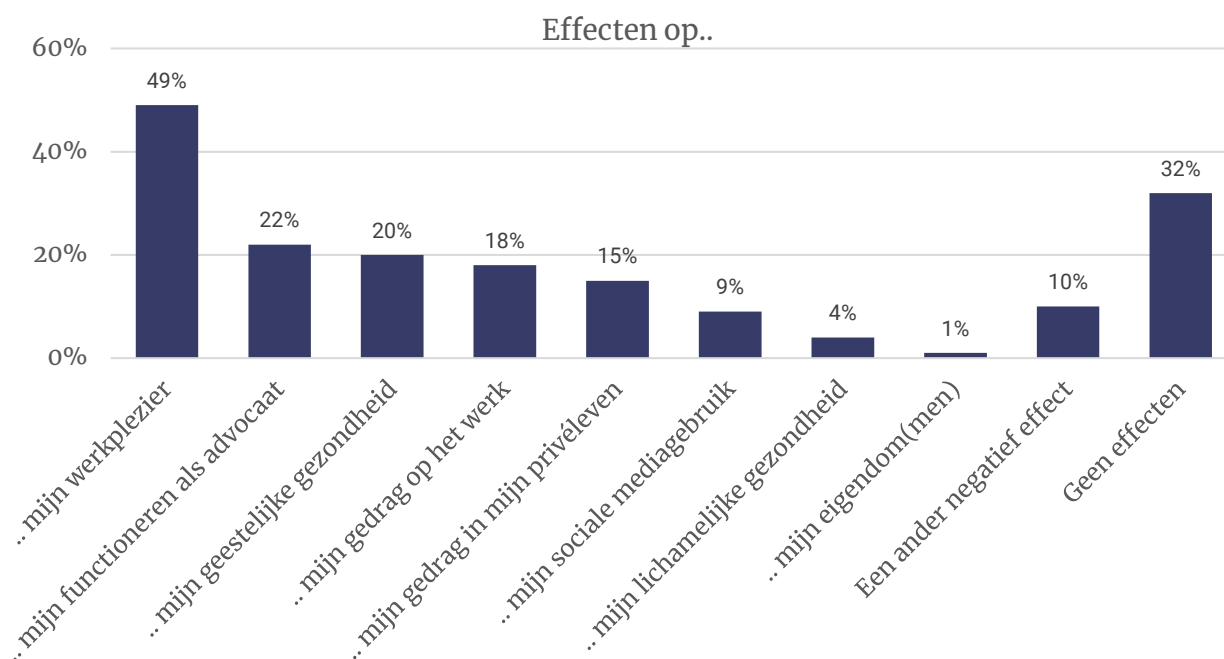
Zeven op de tien advocaten die te maken hadden met agressie, intimidatie of bedreiging, hebben hiervan nadelige effecten ervaren (68%). Het meest genoemde negatieve effect betreft een afname van het werkplezier. Dit geldt voor de helft van de betrokkenen (49%, figuur 4.3). Daarna volgen effecten op het functioneren als advocaat/de manier waarop de advocaat zijn of haar beroep uitoefent (22%). Een op de vijf (20%) merkt effecten op zijn of haar geestelijke gezondheid.

De ernst van het incident is van invloed op de mate waarin advocaten negatieve gevolgen ervaren. Bijna alle advocaten die te maken hebben gehad met een ernstig incident, hebben hiervan negatieve gevolgen ondervonden (95%), tegenover ongeveer de helft bij minder ernstige incidenten (52%).

Figuur 4.3 – Negatieve effecten na het incident

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567)

Aard incident van invloed op nadelige gevolgen

Ook de aard van het incident is van invloed op de effecten daarvan. Uitgaande van het meest recente incident ervaren advocaten die geconfronteerd werden met bedreiging vaker negatieve effecten (83%) dan advocaten die te maken hadden met verbale agressie (61%). Intimidatie (72%) zit daar tussenin.

Tabel 4.3 – Negatieve effecten na het incident, naar ernst van het incident

Basis: advocaten die een incident hebben meegemaakt (n=567) (meerdere antwoorden mogelijk)

Effecten op...	Verbale agressie (n=277)	Bedreiging (n=76)	Intimidatie (n=164)	Fysieke agressie* (n=8)
.. mijn werkplezier	49%	55%	50%	n=5
.. mijn functioneren als advocaat	16%	37%	24%	n=2
.. mijn geestelijke gezondheid	16%	26%	25%	n=2
.. mijn gedrag op het werk	14%	32%	19%	n=1
.. mijn gedrag in mijn privéleven	6%	28%	22%	
.. mijn sociale mediagebruik	4%	28%	7%	
.. mijn lichamelijke gezondheid	1%	9%	6%	n=1
.. mijn eigendom(men)	0%	4%	1%	
Een ander negatief effect	6%	15%	10%	
Geen effecten	39%	17%	28%	n=1

* Het aantal incidenten van fysieke agressie (acht) is te laag om in percentages weer te geven in de tabel.

Als laatste valt op dat advocaat-stagiairs minder vaak dan advocaten en partners aangeven dat een incident een negatief effect voor hen heeft. Dit is mogelijk toe te schrijven aan de aard van de incidenten die zij meemaken: advocaat-stagiairs hebben minder vaak dan de anderen te maken met bedreiging en intimidatie, typen agressie die vaker dan verbaal leiden tot negatieve effecten.

Invloed op uitoefening beroep

We vroegen de advocaten die zeggen dat het incident effect heeft gehad op de manier waarop ze hun beroep uitoefenen, toe te lichten welk effect dat is. Hierin valt een aantal thema's te ontdekken: advocaten zijn strenger in het aannemen van cliënten, worden voorzichtiger in hun uitingen (wat een belemmering is voor het bijstaan van de cliënt), zijn bezig om zichzelf 'in te dekken' tegen mogelijke agressie en hebben minder plezier in hun werk.

Voorzichtigheid

- “Door het incident voel ik mij als advocaat nu soms beperkt om volledig voor de rechten van mijn cliënten op te komen, omdat daardoor wellicht ook een gevaar voor mijzelf en mijn gezin zou kunnen ontstaan, temeer omdat ik kantoor aan huis houd.”
- “Vorzichtiger, nadenken over in te zetten acties, woordkeuze, belemmerd gevoel niet meer in belang van cliënten te kunnen doen wat nodig is.”
- “Vorzichtigheid, geen gesprekken op onveilige locaties, geen kantoorgenoten betrokken in verband met dreiging etc.”

Indekken

- “Ik word steeds voorzichtiger. Ik ga steeds meer schriftelijk vastleggen, risico's uitsluiten, exoneraties opnemen.”
- “Nog beter indekken qua dossier, altijd iemand aanwezig bij een afspraak, en weer doorgaan met werk. Dit is de realiteit van mijn beroep. De Orde doet hier weinig aan, hoewel ik ook niet concreet weet wat je zou kunnen doen. Meldpunt voor stalkgedrag?”
- “Je moet telkens meer oplettend zijn in woord en geschrift en je soms meer indekken tegen je cliënten en naasten van die cliënten dan gewoon je werk inhoudelijk doen.”

Aannemen cliënten

- “Ik neig hierdoor minder zaken aan te nemen en minder snel een zaak te accepteren voordat ik iemand goed ken.”
- “Ik selecteer nu strenger aan de poort bij het al dan niet innemen van een zaak. Als de cliënt zeer onbeleefd naar mij toe is, leg ik de zaak eerder neer. In het geval van het incident heb ik de zaak trouwens ook neergelegd.”
- “Ik ben toch voorzichtiger geworden ter zake het aannemen van bepaalde zaken. Ook het gezin wil dat niet meer.”

Een op vijf advocaten overweegt om te stoppen

Een op de vijf (21%) advocaten die een incident heeft meegemaakt overweegt wel eens om te stoppen met het uitoefenen van het beroep als gevolg van agressie en geweld. Eén procent denkt dit vaak, drie procent regelmatig en 17 procent soms. Onder advocaten die een ernstig incident meemaakten is dit zelfs bijna twee op de vijf (37%) .

5 Nazorg, reactie en optreden organisatie

Dit hoofdstuk gaat in op in hoeverre advocaten nazorg hebben ontvangen na een incident van agressie en de manier waarop het kantoor optreedt en handelt bij agressie.

Meerderheid betrokkenen heeft geen behoefte aan begeleiding/nazorg na incident

Twee derde van de advocaten (63%) die een incident hebben meegemaakt, geven aan naar aanleiding van het incident geen nazorg te hebben ontvangen en dat dit ook niet nodig was. Dit geldt vooral voor advocaten die verbale agressie hebben meegemaakt (70%). Van de advocaten die intimidatie hebben meegemaakt, vonden zes op de tien (60%) dit niet nodig, bij bedreiging lag dit percentage op 45 procent. Van de acht advocaten die te maken hebben gehad met fysieke agressie, vonden drie nazorg niet nodig.

Ruim de helft van de advocaten die behoefte had aan nazorg, is hier tevreden over

Van de advocaten die wel behoefte hadden aan nazorg, heeft ruim de helft naar eigen zeggen voldoende begeleiding gekregen (57%, tabel 5.1). Ongeveer een op de zeven (14%) geeft aan dat er wel aandacht of begeleiding is geweest, maar dat deze niet voldoende was. Drie op de tien (30%) vinden dat er niet of nauwelijks op is gereageerd.

Advocaten die te maken hebben gekregen met verbale agressie zijn het meest tevreden met de begeleiding en nazorg die ze kregen. Twee op de drie (61%) hebben voldoende begeleiding ontvangen. Tegelijkertijd vindt ook ruim een derde (35%) van deze advocaten dat er niet of nauwelijks gereageerd is op het incident. Vijf van de acht advocaten die fysieke agressie hebben meegemaakt, hadden behoefte aan nazorg. Vier van de vijf vonden dat ze voldoende begeleiding hebben ontvangen na dit incident.

Tabel 5.1 – Heeft u begeleiding/nazorg ontvangen, of is er op een andere manier aandacht besteed aan het incident?

Basis: advocaten die de afgelopen 12 maanden met agressie te maken hebben gehad en behoefte hadden aan nazorg

	Totaal (n=196)	Verbale agressie (n=69)	Bedreiging (n=41)	Intimidatie (n=64)	Fysieke agressie (n=5)
Ja, er is voldoende begeleiding/aandacht geweest	57%	61%	48%	55%	n=4
Ja, er is begeleiding/aandacht geweest, maar die was onvoldoende	14%	4%	22%	20%	n=1
Nee, er is niet of nauwelijks op gereageerd	30%	35%	29%	25%	-

Ruim de helft tevreden over reactie kantoor bij incidenten, een derde tevreden over nazorg

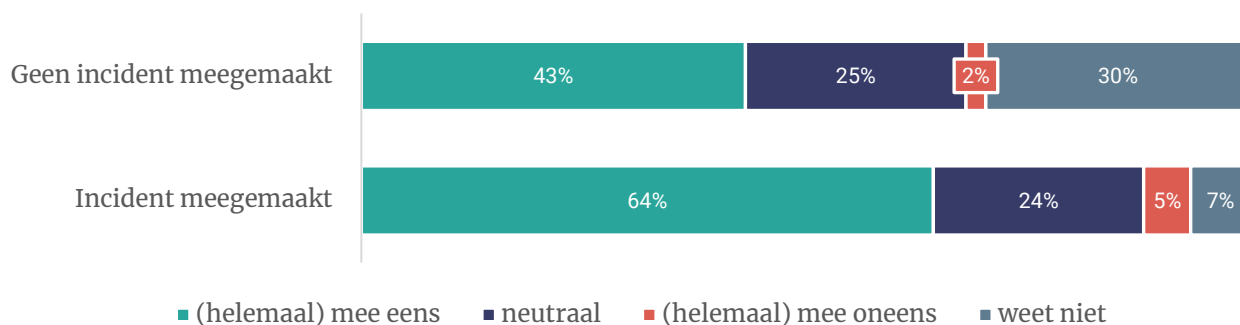
Ruim de helft van de advocaten (54%) vindt dat het eigen advocatenkantoor adequaat reageert op incidenten. Een derde (36%) vindt dat de nazorg van agressie en geweld op zijn of haar kantoor goed geregeld is. De advocaten die een incident hebben meegemaakt, zijn over deze twee punten meer tevreden dan de advocaten die geen incident hebben meegemaakt (figuur 5.1 en 5.2). Zo vindt ruim twee derde (64%) dat het kantoor adequaat reageert op incidenten. Bijna de helft vindt dat de nazorg goed geregeld is (48%).

De advocaten die geen incident hebben meegemaakt, hebben minder zicht op de aanpak van agressie binnen hun kantoor. Van de advocaten die geen incident hebben meegemaakt, weten drie op de tien (30%) niet of hun kantoor adequaat reageert, in vergelijking met zeven procent van de advocaten die wél een incident hebben meegemaakt. Met betrekking tot nazorg hebben vier op tien (40%) hier geen beeld bij, in vergelijking tot een op de tien (12%) advocaten die wel een incident heeft meegemaakt.

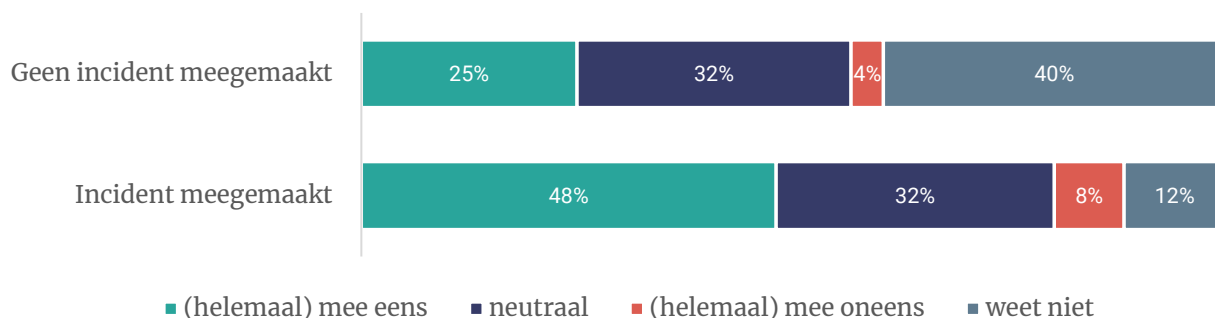
Figuur 5.1 – Ik vind dat mijn kantoor adequaat reageert op bedreiging, intimidatie en agressie

Basis: advocaten (n=1.099)

Figuur 5.2 – De nazorg bij een incident van agressie en geweld is door mijn kantoor goed geregeld

Basis: advocaten (n=1.099)

Advocaten werkzaam bij grote kantoren minder positief over reactie en nazorg

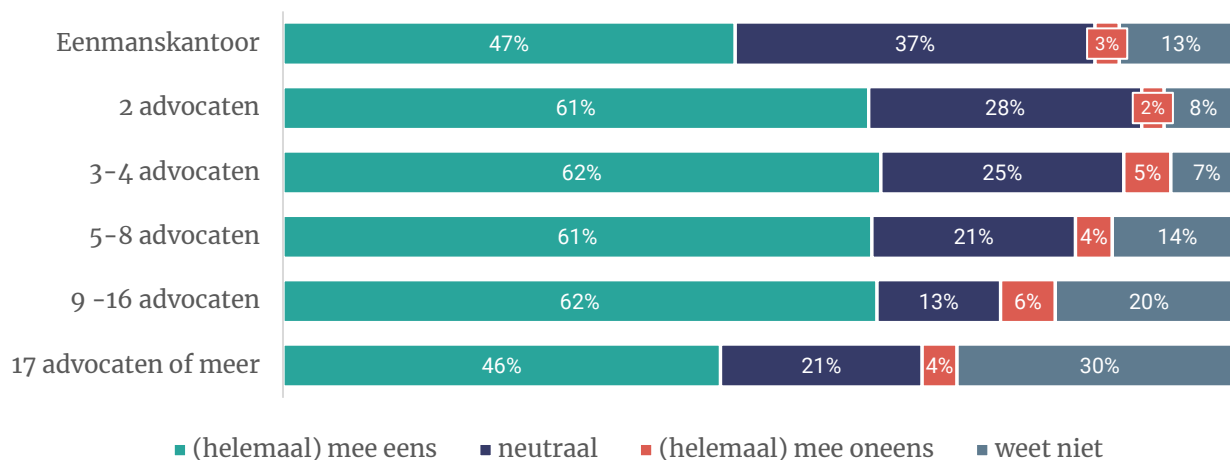
Advocaten die werken bij kantoren van 17 advocaten of meer, zijn minder te spreken over de reactie van hun kantoor op incidenten en over hoe de nazorg geregeld is, dan advocaten werkzaam bij kantoren met minder advocaten. De advocaten die werken bij deze grotere advocatenkantoren (17 advocaten of meer) lijken minder zicht te hebben op de reactie van het kantoor bij bedreiging, intimidatie en agressie en of de nazorg goed geregeld is. Drie op de tien (30%) weten niet hoe het kantoor reageert, ruim een derde (37%) heeft geen beeld bij de manier waarop de nazorg geregeld is.

Advocaten met een eenmanszaak is ook gevraagd in hoeverre ze vinden dat ze adequaat reageren op incidenten en of de nazorg door hen goed geregeld is. Deze advocaten nemen, in vergelijking tot andere advocaten een meer neutrale houding in (respectievelijk 37% en 45%).

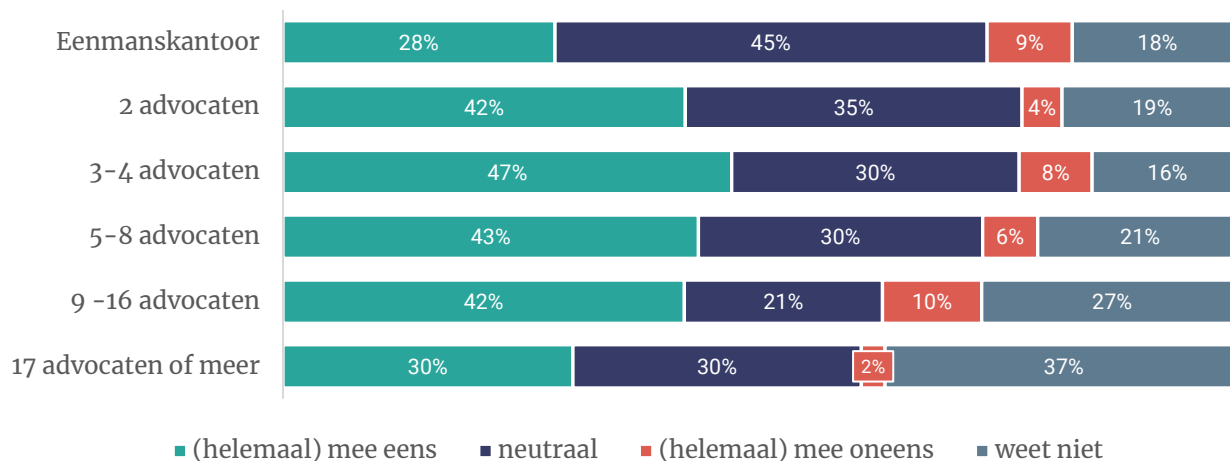
Figuur 5.3 – Ik vind dat mijn kantoor adequaat reageert op bedreiging, intimidatie en agressie tegen advocaten

Basis: advocaten (n=1.099)

Figuur 5.4 – De nazorg bij een incident van agressie en geweld is door mijn kantoor goed geregeld naar kantooromvang

basis: advocaten (n=1.099)

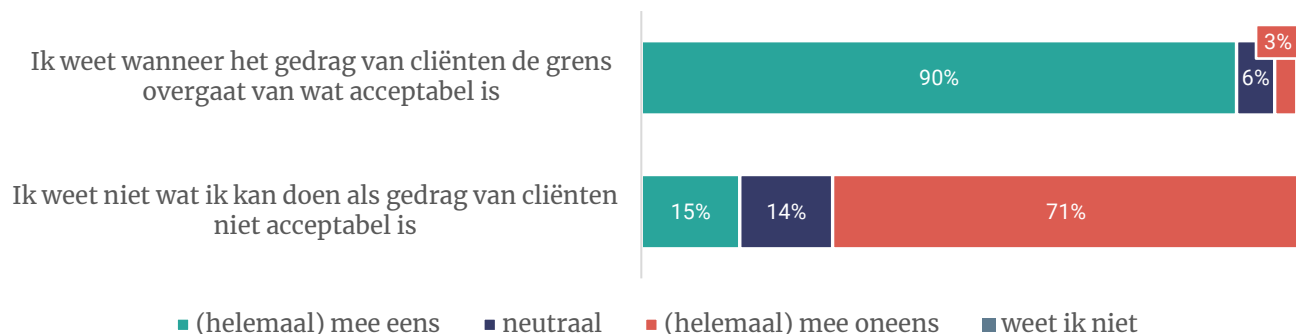

Meerderheid weet wanneer het gedrag van de cliënten niet acceptabel is

Negen op de tien (90%) advocaten hebben voor zichzelf een duidelijk beeld wanneer het gedrag van de cliënt de grens over gaat van wat acceptabel is (figuur 5.5). Bijna een op de zes (15%) weet niet wat men moet doen als cliënten onacceptabel gedrag vertonen. Zeven op de tien geven aan dit wel te weten (71% is het oneens met de stelling).

Figuur 5.5 – Houding ten aanzien van gedrag cliënt

Basis: advocaten (n=1.099)

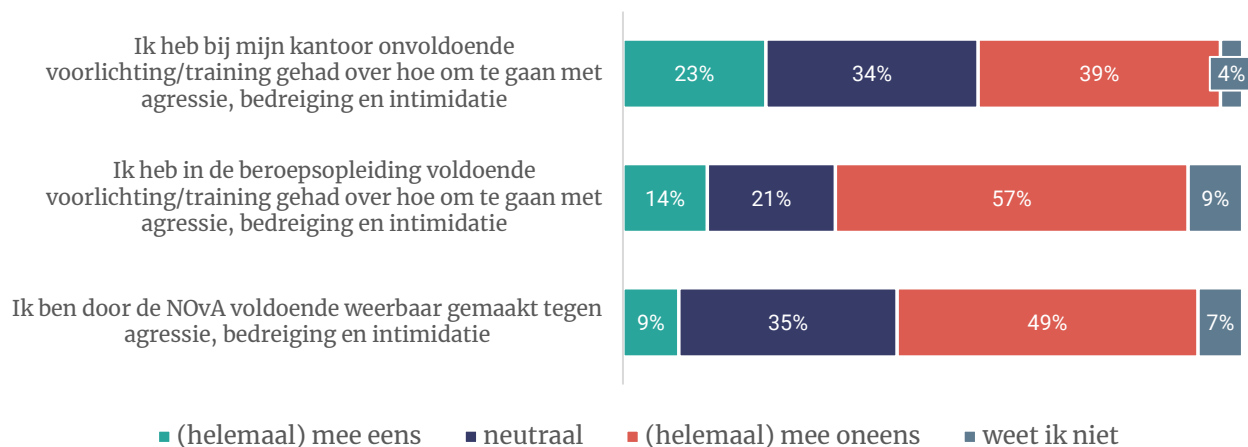
Klein deel van de advocaten vindt dat ze door de NOvA voldoende weerbaar zijn gemaakt

Om beter met agressie, geweld en intimidatie om te kunnen gaan, kunnen advocaten op verschillende manieren ondersteuning krijgen. Dit kan onder andere via trainingen op hun kantoor, tijdens hun beroepsopleiding of door ondersteuning vanuit de NOvA. Ruim een vijfde (23%) is van mening dat ze onvoldoende voorlichting of training hebben gehad op dit vlak door hun kantoor. Vier op de tien (39%) zijn het hiermee oneens en vinden dus dat het kantoor voldoende voorlichting aanbiedt.

Een op de zeven (14%) geeft aan voldoende trainingen te hebben gehad tijdens hun beroepsopleiding op dit vlak. Een op de tien (9%) noemt in dit verband de inspanningen van de NOvA om advocaten weerbaarder te maken.

Figuur 5.6 – houding ten aanzien van voorlichting en training over omgang met agressie

basis: alle advocaten (n=1.099)

Meemaken van incident heeft beperkte invloed op houding t.a.v. preventie en voorlichting

Advocaten die géén incident hebben meegemaakt verschillen nauwelijks van advocaten die een incident (of meerdere) hebben meegemaakt in hun houding ten aanzien van preventie, voorlichting en training en in hun eigen kennis van het gedrag van hun cliënt (tabel 5.2).

Tabel 5.2 – Houding t.a.v. preventie, voorlichting en training

Basis: Advocaten (1.099), percentage (helemaal) mee eens met stelling

	Incident meegemaakt (n=567)	Geen incident meegemaakt (n=532)
Ik weet wanneer het gedrag van cliënten de grens overgaat van wat acceptabel is	90%	91%
Ik weet <i>niet</i> wat ik kan doen als het gedrag van cliënten niet acceptabel is	16%	15%
Ik heb bij mijn kantoor onvoldoende voorlichting/training gehad over hoe om te gaan met agressie, bedreiging en intimidatie	22%	24%
Ik heb in de beroepsopleiding voldoende voorlichting/training gehad over hoe om te gaan met agressie, bedreiging en intimidatie	14%	13%
Ik ben door de NOVA voldoende weerbaar gemaakt tegen agressie, bedreiging en intimidatie	10%	8%

Op één vlak verschillen deze advocaten enigszins van elkaar. Advocaten die een incident hebben meegemaakt lijken minder goed te weten wat ze moeten doen als het gedrag van hun cliënten onacceptabel is. Een groter deel van de advocaten die geen incident hebben meegemaakt, is het oneens met de stelling ‘Ik weet *niet* wat ik kan doen als gedrag van cliënten niet acceptabel is’ (75%) in vergelijking tot advocaten die wel een incident hebben meegemaakt (66%). Advocaten die wel een incident hebben meegemaakt, geven ook vaker een neutraal antwoord (18% versus 10% van de advocaten die geen incident hebben meegemaakt).

Advocaat-stagiairs weten minder wat te doen bij onacceptabel gedrag cliënt

Advocaat-stagiairs hebben wat meer moeite met het herkennen van onacceptabel gedrag van cliënten en weten ook minder goed wat te doen wanneer dit gedrag de grens overgaat dan advocaten en advocaat-partners. Echter weten alsnog acht op de tien (82%) wél wanneer het gedrag van de cliënt de grens overgaat van wat acceptabel is. Onder advocaten (93%) en advocaat-partners weten negen op de tien dit (91%). Zes op de tien (60%) advocaat-stagiairs weten wat ze moeten doen wanneer het gedrag van een cliënt de grens overgaat, ten opzichte van driekwart van de advocaten (75%) en zeven op de tien advocaat-partners (70%).⁷

Over de voorlichting en training op kantoor zijn advocaat-stagiairs ook minder te spreken dan advocaten en advocaat-partners. Een derde van de advocaat-stagiairs (33%) vindt dat ze onvoldoende voorlichting hebben gehad, ten opzichte van twee op de vijf advocaten (22%) en advocaat-partners (21%). De voorlichting en training in de beroepsopleiding beoordelen advocaat-stagiairs wel positiever. Ruim een kwart vindt (27%) dat ze voldoende voorlichting en training hebben gehad over hoe om te gaan met agressie, bedreiging en intimidatie. Bij de advocaten en advocaat-partners is dit een op de tien (10%).

⁷ Percentages gebaseerd op het percentage dat het (helemaal) oneens is met de stelling: Ik weet niet wat ik kan doen als gedrag van cliënten niet acceptabel is.

Meeste behoefte aan meer informatie over noodknop voor advocaten

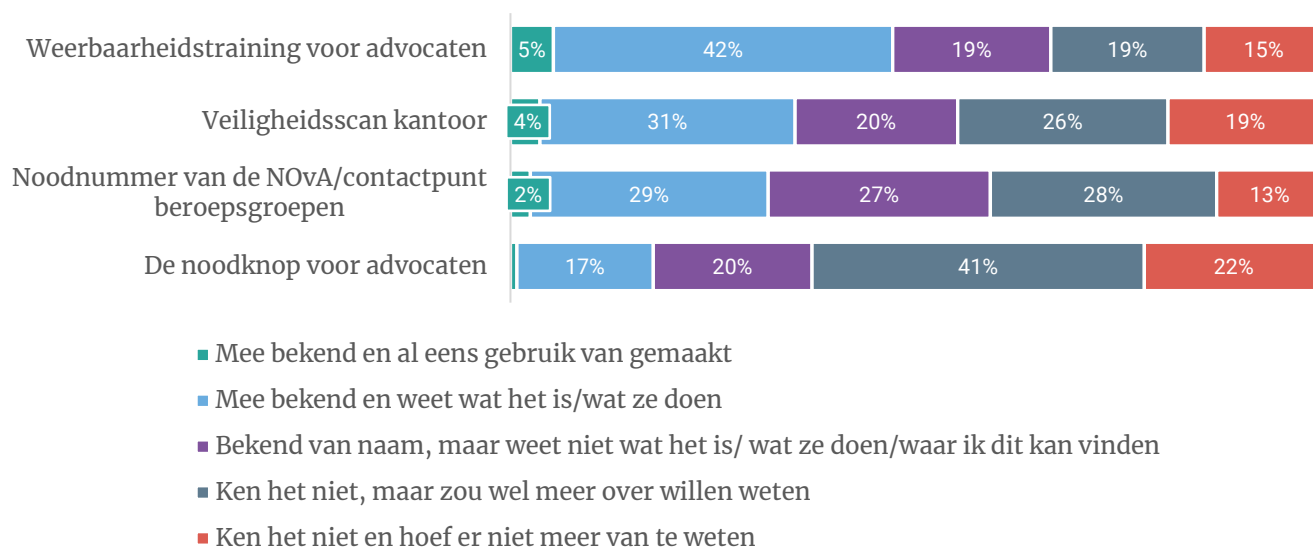
Uit de bovenstaande tabellen blijkt dat een op de tien advocaten (10%) vindt dat ze door de NOvA voldoende weerbaar zijn gemaakt tegen agressie, bedreiging en intimidatie. De NOvA biedt hiervoor een aantal voorzieningen aan. In figuur 5.6 staan deze voorzieningen genoemd. Hieruit blijkt dat de bekendheid van de voorzieningen onder advocaten wisselend is. Advocaten zijn vooral bekend met de weerbaarheidstrainingen die de NOvA aanbiedt. Bijna de helft (47%) weet wat dit inhoudt (figuur 5.7). Vijf procent heeft hier ook gebruik van gemaakt. Twee op de vijf (42%) hebben hier geen gebruik van gemaakt, maar weten wel wat het is.

De noodknop is het minst bekend onder advocaten, twee derde (63%) kent deze voorziening niet. Twee op de vijf (41%) zouden hier wel meer over willen weten, dit percentage ligt hoger dan bij de andere voorzieningen. Deze lage bekendheid kan komen doordat dit een relatief nieuwe voorziening is, die eind 2021 beschikbaar is gemaakt voor advocaten.

Met de veiligheidsscan op kantoor en het noodnummer van de NOvA/contactpunt beroepsgroepen is een derde van de advocaten (respectievelijk 34% en 31%) bekend. Ruim een kwart (respectievelijk 26 en 28%) kent deze voorzieningen niet, maar wil hier wel meer over weten.

Figuur 5.7 – Kent u de onderstaande voorzieningen die de NOvA aanbiedt ter vergroting van de weerbaarheid van advocaten?

Basis: advocaten (n=1.099)

Advocaten die incidenten hebben meegemaakt meer bekend met voorzieningen NOvA

Advocaten die een incident hebben meegemaakt zijn over het algemeen meer bekend met de voorzieningen die de NOvA aanbiedt, in vergelijking tot advocaten die geen incident hebben meegemaakt. Dit geldt zowel voor de 'preventieve' voorzieningen (weerbaarheidsscan en de veiligheidsscan) als de 'acute' voorzieningen (noodnummer en noodknop).

Zo heeft een op de tien (9%) advocaten die een incident heeft meegemaakt, meegedaan aan een weerbaarheidstraining, ten opzichte van twee procent van de advocaten die geen incident hebben meegemaakt. Zes procent van de van de advocaten die een incident heeft meegemaakt heeft een veiligheidsscan op kantoor laten doen, versus één procent van de advocaten die geen incident heeft meegemaakt.

Vijf procent van de advocaten die in het afgelopen jaar in aanraking zijn gekomen met agressie heeft het noodnummer gebeld en twee procent heeft gebruik gemaakt van de noodknop. Dit lagere gebruik kan komen doordat dit een relatief nieuwe voorziening is, die eind 2021 beschikbaar is gemaakt voor advocaten.

Genomen maatregelen vergroten veiligheid

Advocaten kregen de open vraag voorgelegd of ze zelf of hun kantoor maatregelen hebben genomen om de veiligheid te vergroten. De helft (51%) van de advocaten heeft hier een inhoudelijk antwoord op gegeven. Deze antwoorden hebben we afgezet tegen kantoor grootte, om zo na te gaan of er verschillen zitten tussen kantoor groottes en maatregelen die advocaten hebben genomen. Uit de antwoorden blijkt dat advocaten werkzaam bij verschillende kantoor groottes vergelijkbare maatregelen nemen om hun veiligheid en die van hun kantoor te vergroten. In het tekstkader staan de verschillende maatregelen die advocaten en/of hun kantoor hebben genomen.

Fysieke maatregelen

- “Camera’s, alarm en deurbeveiliging.” (eenmanszaak)
- “Mijn kantoor is nu gesitueerd in een bedrijfsverzamelgebouw zodat er altijd mensen aanwezig zijn.” (eenmanszaak)
- “Anti inbraakstrip / draaisluiting op binnendeur naar kantoorruimte.” (twee advocaten)
“Afgeschermd kantoren, meerdere sloten voor binnenkomst. Zicht op voordeur, alarm etc.” (drie of vier advocaten)
- “Noodknop secretariaat/ deur die dicht gaat bij onraad.” (vijf tot en met acht advocaten)
- “Noodknop bij receptie, deuren alleen te passeren met digitale sleutel.” (zeventien advocaten of meer)

‘Controle aan de deur’ en werken op afspraak

- “We doen overdag de voordeur op slot en doen alleen open voor bekende/verwachte cliënten op afspraak.” (eenmanszaak)
- “Deur op slot, screening bij opendoen.” (drie of vier advocaten)
- “Het kantoor is niet zomaar toegankelijk en alle kamers zijn zichtbaar.” (vijf tot en met acht advocaten)

Beleid gericht op (toekomstige) ‘risicovolle’ cliënten

- “Cliënten die verbaal weleens agressief zijn, niet meer naar kantoor laten komen. Als een afspraak op kantoor wel noodzakelijk is, zorgen dat de collega ook op kantoor is.” (twee advocaten)
- “Afgescheiden ingang voor cliënten met receptie. Risicogesprekken worden nooit alleen gevoerd. Kantoorgenoten informeren elkaar over waar zij zijn.” (drie of vier advocaten)

Vergroten weerbaarheid

- “Weerbaarheidstraining van de NOvA heb ik gevolgd.” (eenmanszaak)
- “Cursus gedaan en de tips die daar werden gegeven werden ook al wel toegepast (bij de deur zitten, geen dingen op tafel, voorbereiden op gesprek en bedenken wat er mis kan gaan etc.).” (eenmanszaak)
- “Alle medewerkers volgen weerbaarheidscursus. We praten er ook over.” (twee advocaten)
“Wij hebben een camera hangen op kantoor en onze medewerkers/stagiairs hebben de weerbaarheidstraining van de NOvA gevolgd.” (vijf tot en met acht advocaten)
- “Bijeenkomsten waarin weerbaarheid wordt besproken, instructies receptie/beveiliging.” (zeventien advocaten of meer)

Veiligheidsscan laten doen

- “Wij hebben de veiligheidsscan laten uitvoeren en daar diverse verbeteringen uitgehaald. Ook hebben wij in voorkomende gevallen contact gehad met politie en de Deken en hebben wij onze collega's geïnstrueerd etc.” (drie of vier advocaten)
- “Veiligheidsscan NOvA, afsluitbare tussendeur naar receptie.” (negen tot en met zestien advocaten)

Advocaten kregen de volgende open vraag voorgelegd: ‘Heeft u nog ideeën voor maatregelen die uw kantoor, de NOvA of de overheid kan nemen om bedreiging, intimidatie en agressie te voorkomen?’ Hierop kwamen uiteenlopende antwoorden. In het onderstaande kader staan een aantal ideeën.

Ideeën maatregelen vanuit de NOvA

- “Anoniem kunnen melden van bedreiging? Betere samenwerking NOvA met politie/ instanties?”
- “Beveiliging regelen en hard optreden tegen agressoren, inclusief beroepsgenoten en andere professionals, en kantoren die misstanden niet corrigeren. NOvA dient een realistischer beleid te voeren.”
- “De advocaat wordt steeds meer gezien als verlengstuk van de overheid, hetgeen bedreiging en agressie in de hand werkt. Laatste dieptepunt is de verplichting ingevolge de Wwft om eigen cliënten aan te geven als er een vermoeden is van zwart geld. Het zou de NOvA sieren als zij zich hard maakten voor de instandhouding van het beroepsgeheim, als een van de fundamenten van de rechtstaat.”
- “Nog meer informatie/voorlichting geven over de (nood)hulp en -middelen die de NOvA biedt op dit vlak.”
- “Weerbaarheidstraining op meerdere locaties in het land en ook beschikbaar stellen voor overig kantoorpersoneel, eventueel met een bijdrage. NOvA cursussen aanbieden (ook voor overig personeel) over hoe je agressie kunt herkennen, hoe je escalatie kunt waarnemen, hoe je kunt de-escaleren, etc.”

Ideeën maatregelen op kantoor

- “Op kantoor zou een beter toegangssysteem kunnen worden geïnstalleerd met een extra sluis.”
- “Ik zou het mooi vinden als op kantoor een cursus zou worden gehouden over dit onderwerp. Hoe bedreiging, intimidatie en agressie te herkennen en hoe daarmee om te gaan.”
- “Training over de-escalerende gesprekstechnieken voor advocaten. Bij huisbezoeken van psychiatrische cliënten het mogelijk maken dat de advocaat niet alleen hoeft te gaan en dat deze wellicht een kantoorgenoot tegen betaling kan meenemen?”

Ideeën maatregelen vanuit de overheid

- “Vanuit overheidswege zou wellicht een algemene campagne gestart kunnen worden om bedreiging, intimidatie en agressie tegen beroepsbeoefenaars onder de aandacht te brengen. Dit geldt niet alleen voor de advocatuur maar ook voor andere beroepsgroepen. In algemene zin is er een verharding in de maatschappij waarbij respect en fatsoen vaak ontbreken.”
- “Meer openlijke waardering voor werk advocaten, niet enkel na een incident maar structureel.”

Overige ideeën

- “Er zou een instrument moeten komen om mensen die zich grensoverschrijdend hebben gedragen een halt toe te roepen, zonder dat hier veel tijd overheen gaat. Een contactverbod o.i.d., zoiets als het huisverbod in huiselijk geweld zaken. Als advocaat kunnen er klachten tegen je worden ingediend, maar er is voor de advocaat geen instrument om grensoverschrijdende cliënten, wederpartijen etc. tot de orde te laten roepen anders dan politie-interventie.”
- “Geef juridische hulpverleners dezelfde status als reguliere beschermde hulpverleners (ambulancepersoneel/brandweer/politie) en zorg voor snelle zittingen in reactie op incidenten.”
- “Ik denk dat er strengere sancties moeten komen op intimidatie. Bedreiging is al strafbaar, maar de politie kan niet veel doen als er geen sprake is van echte bedreiging. Dan zit je wel met een groot gevoel voor onveiligheid, en kijk je vaak over je schouder, maar je kunt niks.”
- “In de opleiding en aparte cursus: non-verbale communicatie. Door ander gedrag voorkom je dergelijk gedrag voor een deel én kun je het ook in de kiem smoren.”
- “Dit in de beroepsopleiding verwerken. Daar is het niet tot nauwelijks aan bod gekomen. Bijvoorbeeld op één van de Vaardigheden-opleidingsdagen een weerbaarheidstraining verzorgen, zoals die ook door de NOvA werd aangeboden.”

6 Invloed van risico op agressie en geweld

De voorgaande hoofdstukken gingen voornamelijk over de aard van incidenten van agressie en geweld en het effect daarvan op advocaten die ze meemaakten.

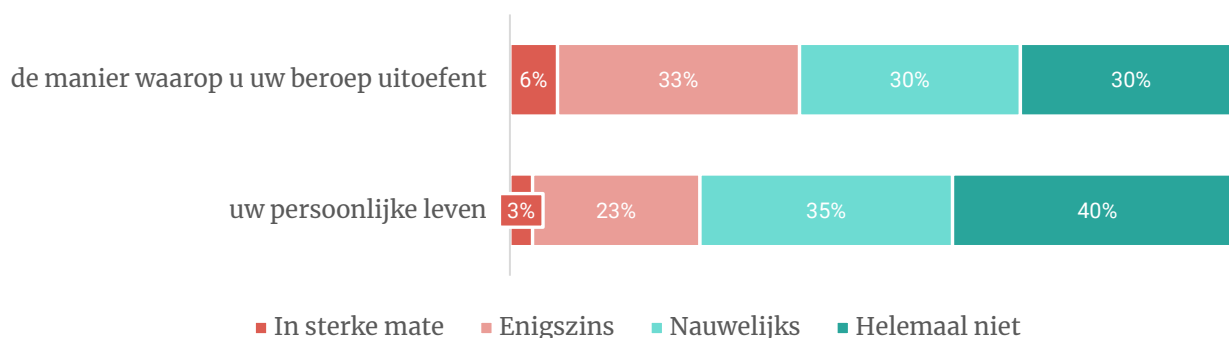
Echter, het risico om (opnieuw) een incident mee te maken kan ook invloed hebben op de manier waarop advocaten hun beroep uitoefenen of op hun persoonlijke levenssfeer. Aan alle advocaten (dus zowel advocaten die het afgelopen jaar een incident hebben meegemaakt als advocaten die het afgelopen jaar geen incident hebben meegemaakt) is daarom gevraagd in hoeverre *het risico* om agressie en geweld mee te maken invloed op hen heeft.

Risico op agressie meer van invloed op uitoefening beroep dan persoonlijke leven

Het risico om in aanraking te komen met bedreiging, agressie of geweld heeft bij vier op de tien (40%) advocaten, ongeacht of zij een incident meemaakten, invloed op de manier waarop ze hun beroep uitoefenen. Zes procent zegt dat dit in sterke mate zo is. Voor bijna een kwart (23%) heeft het risico op bedreiging, intimidatie of agressie enigszins invloed op hun persoonlijke leven. Bij drie procent beïnvloedt dit risico in sterke mate hun persoonlijke leven.

Figuur 6.1 – In welke mate beïnvloedt het risico om in aanraking te komen met bedreiging, intimidatie of agressie de manier waarop u uw beroep uitoefent? En uw persoonlijke leven?

Basis: advocaten (n=1.099)

Advocaten bij wie het risico om in aanraking te komen met bedreiging, intimidatie of agressie van invloed is op de manier waarop ze hun beroep uitoefenen, konden dit toelichten. In het tekstkader staat een aantal citaten van de advocaten.

- “Ik ben nog meer bewust van maatschappelijk afbreukrisico dat hoort bij advocaat zijn. Er is een klaagcultuur, waarin men dreigt met klachten, ook al bestaat hier geen grond voor. Dit is ronduit irritant en zou aangepakt moeten worden. Het staat gelijk aan chantage en intimidatie. Verder ben ik voorzichtig op social media.”
- “Het heeft invloed op de communicatie, je legt jezelf beperkingen op.”
- “Ik ben extra alert geworden op verbale communicatie c.q. ontevreden cliënten, of onwaardige cliënten.”
- “Ik ben selectiever bij aannemen zaken. Weet ik tevoren dat ik met een erg agressieve tegenpartij te maken krijg, dan verwijs ik door naar het juridisch loket voor een andere advocaat. Ik ben eenpitter, vrouw en heb kantoor aan huis, dus ik kan en wil dat soort agressors die op de persoon inwerken er niet te veel bij hebben.”

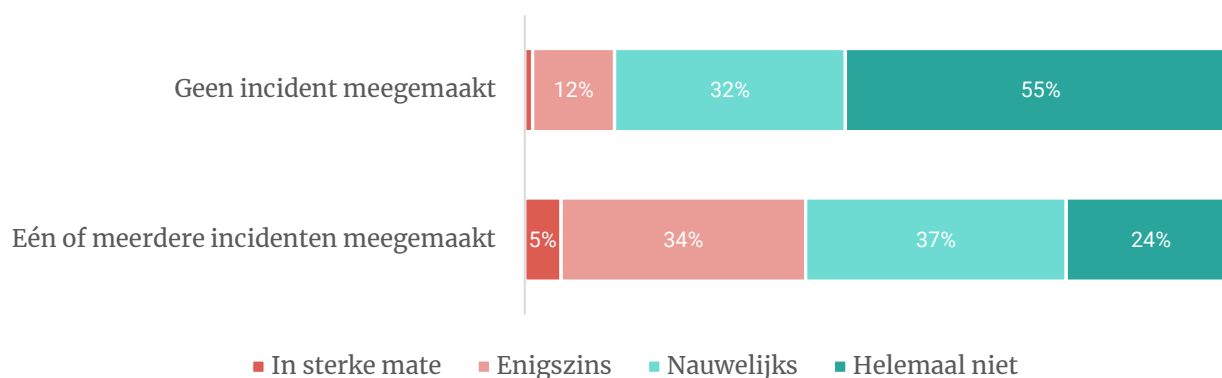
Advocaten die incident hebben meegemaakt meer beïnvloed door risico op nieuw incident

Vier op de tien (39%) advocaten die een incident hebben meegemaakt zeggen dat het risico om (opnieuw) een incident mee te maken van invloed is op hun persoonlijke leven. In [hoofdstuk vier](#) (Bespreken, aangifte en gevolgen, p. 26) werd besproken dat het daadwerkelijk meemaken van een incident voor 15 procent van de advocaten effect had op hun persoonlijke leven. Het risico om er opnieuw mee in aanraking te komen lijkt dus van grotere invloed.

Van de advocaten die in de afgelopen 12 maanden geen incident meemaakten, geeft 13 procent aan dat het risico op een incident hun persoonlijke leven beïnvloedt.

Figuur 6.2 – In welke mate beïnvloedt het risico om in aanraking te komen met bedreiging, intimidatie of agressie uw persoonlijke leven?

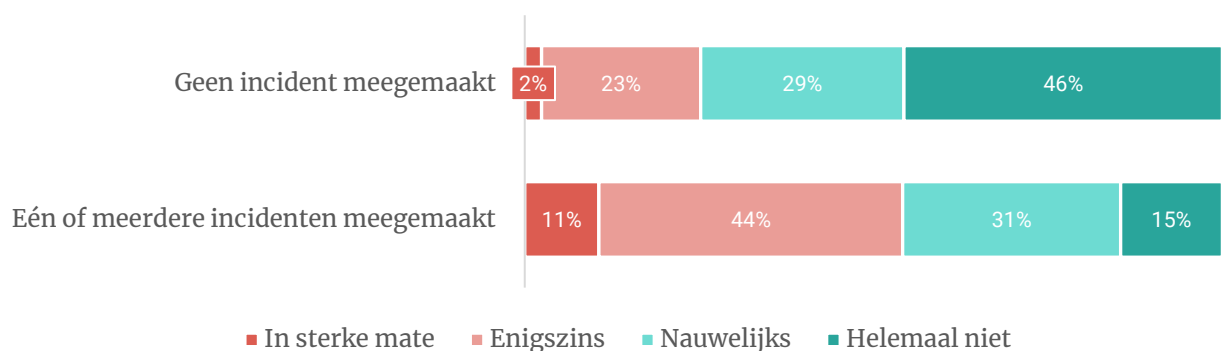
basis: advocaten (n=1.099)

Eenzelfde patroon is te zien als het gaat om de mate waarin advocaten worden beïnvloed in het uitoefenen van hun beroep door het risico op agressie. Een kwart (25%) van de advocaten die in het afgelopen jaar geen agressie hebben meegemaakt geeft aan dat het risico om er wel mee in aanraking te komen zijn of haar beroepsuitoefening beïnvloedt. Onder advocaten die in het afgelopen jaar wel een incident meemaakten geeft ruim de helft (55%) aan dat het risico om er (opnieuw) mee in aanraking te komen hun beroepsuitoefening beïnvloedt. Het daadwerkelijk meemaken van een incident had voor 18 procent effect op de beroepsuitoefening.

Figuur 6.3 – In welke mate beïnvloedt het risico om in aanraking te komen met bedreiging, intimidatie of agressie de manier waarop u uw beroep uitoefent?

basis: advocaten (n=1.099)

Advocaten werkzaam bij grotere kantoren minder beïnvloed door risico op incident

Advocaten die werkzaam zijn bij grotere kantoren (17 advocaten of meer), worden minder beïnvloed in hun werk en privé door het risico om een incident mee te maken. Bijna de helft (47%) wordt hierdoor niet beïnvloed in het persoonlijke leven. Bij vier op de tien (43%) beïnvloedt het risico op slachtofferschap niet de manier waarop ze hun beroep uitoefenen. Advocaten die zelfstandig werken (13%) en bij een kantoor van drie tot vier advocaten (12%) worden in sterkere mate beïnvloed in hun werk, dan advocaten werkzaam bij kantoren van 17 advocaten of meer (4%).

A Weging

	Samenstelling respons (n=1.099)	Populatie (alle advocaten in Nederland)	Respons na weging (n=1.099)
Geslacht			
man	50%	54%	54%
vrouw	48%	46%	46%
onbekend	0%		0%
Wil ik liever niet zeggen	2%		
Kantoor grootte			
Eenmanskantoor	26%	18%	18%
2 advocaten	13%	9%	9%
3-4 advocaten	16%	13%	13%
5-8 advocaten	18%	14%	14%
9-16 advocaten	11%	12%	12%
17-32 advocaten	7%	10%	13%
33-64 advocaten	3%	8%	8%
65 of meer advocaten	5%	15%	13%
Arrondissement			
Amsterdam	19%	33%	33%
Den Haag	11%	11%	11%
Gelderland	6%	7%	7%
Limburg	13%	4%	4%
Midden-Nederland	5%	10%	10%
Noord-Holland	5%	4%	4%
Noord-Nederland	7%	4%	6%
Oost-Brabant	10%	6%	6%
Overijssel	4%	4%	4%
Rotterdam	12%	11%	11%
Zeeland-West-Brabant	8%	5%	5%
Functie			
Advocaat	92%	83%	85%
Advocaat-stagiair	8%	17%	15%
Leeftijd			
29 jaar of jonger	7%	20%	15%
30-39 jaar	18%	28%	33%
40-49 jaar	25%	24%	24%
50-64 jaar	41%	25%	24%
65-74 jaar	8%	3%	4%
75 jaar en ouder	1%	0%	0%

B Overzicht rechtsgebieden

Rechtsgebied
1 Aanbestedingsrecht
2 Agrarisch recht
3 Algemene praktijk
4 Ambtenarenrecht
5 Arbeidsrecht
6 Asiel- en vluchtenlingenrecht
7 Belastingrecht
8 Bestuursrecht
9 Burgerlijk procesrecht
10 Cassatie
11 Economisch ordeningsrecht
12 Erfrecht
13 Financieel recht
14 Gezondheidsrecht
15 Huurrecht
16 Informatierecht
17 Insolventierecht
18 Intellectueel eigendomsrecht
19 Letselschaderecht
20 Omgevingsrecht
21 Ondernemingsrecht
22 Onderwijsrecht
23 Onteigeningsrecht
24 Personen- en Familierecht
25 Privacyrecht
26 Psychiatrisch patiëntenrecht
27 Slachtofferrecht
28 Sociaal-zekerheidsrecht
29 Sportrecht
30 Strafrecht
31 Transport en handelsrecht
32 Tuchtrecht
33 Vastgoedrecht
34 Verbintenissenrecht
35 Verzekeringsrecht
36 Vreemdelingenrecht

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KVK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl